సాంబాయ నమః

మహీశూరపురీ శ్రీమన్మహారాజ పాఠశాలాఽద్వైత

వేదాన్తోపాధ్యాయేన

జి. రామస్వామి శాస్త్రిణా

విరచితం

నలచరిత్రం

శ్రీ

శ్రీమన్మహీశూర కర్ణాట సింహాసనాధీశ్వర

శ్రీకృష్ణరాజేన్ద్రాస్థాన ధర్మాధికారిణా

చక్రవర్త్యయ్యంగార్యేణ

ప్రతిష్ఠాపితాయాం

విద్యాతరఙ్గిణ్యాఖ్యాయాం

ముద్రాశాలాయాం

ముద్రాపితం

[illegible]

శ్రీ

౧౯౧౨.

శ్రీ

నలచరిత్రస్య శుద్ధిపత్రికా.

పుటే	పఙ్క్తౌ	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౫	౨౪	నవృణీత	నవృణ్వీత
౬	౧	సగద్దదం	సగద్గదం
౮	౬	తతఎకైకశో	తతస్సఎకైకశో
౯	౧౮	తతకలిః	తతఃకలిః
౧౦	౧౩	జానీషేత్వాంయథారాజా	జానీషేత్వాంరాజా
౧౨	౧౯	పూజతః	పూజితః
౧౩	౧౬	ప్రియామత్సృజ్య	ప్రియాముత్సృజ్య
౧౫	౫	శోకనేవ	శోకేనేవ
౧౭	౧౫	తేనతటాకమార్గేణం	కేచనతటాకమార్గేణం
,,	౨౩	గృణ్హేధ్వం	గృహ్ణీధ్వం
౨౮	౧	మద్భాగ్యక్షయాదేవ	తద్భాగ్యక్షయాదేవ
,,	౩	మయినిర్దయో	తస్యాంనిర్దయో
,,	౧౭	ఆత్మానమాత్మానా	ఆత్మానమాత్మనా
౨౭	౧౮	చపలస్త్రీస్వభావః	చపలఃస్త్రీస్వభావః
౩౨	౫	మద్విలోచనశీతమయూఖః	మద్విలోచన చకోర శీత మయూఖః
౩౪	౫	సాపుసస్తమపృచ్ఛత్	సాపునస్తమపృచ్ఛత్
౩౫	౬	బహిష్ఖాపితా	బహిష్ఠాపితా
౩౮	౧౭	తర్హ్యేతేభూతసాక్షిణః	తర్హిభూతసాక్షిణః
౩౯	౧	విప్రియంకృతమపి	విప్రియంకృతమస్తి

శ్రీ

శ్రీనలచరిత్రం.

ఆసీత్ పురా నిషధేషు విశ్వవిఖ్యాతకీర్తి ర్వీరసేనస్య రాజ్ఞస్సుత స్సత్యవాదీ వదాన్యో హయవిద్యాకోవిదో నిజసౌన్దర్యనిర్జితకన్దర్పో నలోనామ నరపతిః. తత్రైవ విదర్భేషు భీమపరాక్రమ స్సకలసద్గుణనిలయో భీమోనామ భూపతిరభూత్. తమనపత్యం సన్తానార్థినం పృథివీపతిమేకదా దమనోనామ మహర్షిరభ్యగచ్ఛత్. భీమ స్తమాగతం మహర్షిం మహిష్యాసహ సత్కారాదినా భృశమతోషయత్. తుష్టస్సముని స్తస్మై సుతార్థినే వరమదాత్. తస్మాద్వరా త్తస్య భీమస్య కాలేన దమోదమనోదాన్తశ్చేతి త్రయ స్తనయాః, దమయన్తీత్యేకా తనయాచాజాయన్త. దమయన్తీతు రూపేణ గుణేన శీలేనచ త్రిభువనవనితాజనభూషణాయితా బభూవ. నలస్య దమయన్త్యాశ్చ సౌన్దర్యౌదార్యాదికం వీక్ష్య జనాః నలస్య సమీపే దమయన్త్యేవ తవ సదృశీభార్యా సా అతీవ రూపవతీ త్రిభువనేపి తత్సదృశీ నారీ నాస్తీతి దమయన్తీం,దమయన్త్యాస్సనిధే నలఏవ తవ యోగ్యో వరః మన్మథోపి నతత్సమ ఇతి నలంచ ప్రశశంసుః. తత స్తయోరన్యోన్యరూపాకర్ణనేనానురాగః హృద్యంకురితో బభూవ.

అథోత్కణ్ఠితో నలో మనోవినోదార్థమన్తఃపురోపాన్తగతం రమ్యముద్యానంగతః కాఞ్చనమనోహరాన్ రాజహంసాన్ విలోక్య కౌతుకాత్తేషామేకమగ్రహీత్. తేన గృహీతస్సఖేచరో మానుషగిరా తం వ్యాజహార, రాజన్నాహం హన్తవ్యః, ముఞ్చ

మాం, తవ ప్రియం కరిష్యామి, త్వాం దమయన్త్యాః పురతస్తథా కీర్తయిష్యామి యథా సా త్వదన్యం పురుషం స్వప్నేఽపి న మంస్యతే ఇతి. తచ్ఛ్రుత్వా స మహీపతిస్తం హంసం వ్యసృజత్. తతస్తే విహఙ్గమా విదర్భానభ్యేత్య ప్రమదావనే వయస్యాభిస్సహ విహరన్త్యా దమయన్త్యాః సమీపం జగ్ముః. సఖీగణసమన్వితా సా తానద్భుతాకృతీన్ హంసాన్వీక్ష్య వ్యస్మయత. తతస్తాః కన్యకాః కుతూహలాత్తాన్ విహగాన్ గ్రహీతుం సముపాద్రవన్. దమయన్తీ తు యం రాజహంసం జిఘృక్షురధావత్ స హంసో వ్యక్తయా వాచా తామవోచత్, రాజపుత్రి, కిం మమాగృహీతేన తవ ప్రయోజనం, అలమాయాసేన, అహం త్వదుపకారార్థమిహాగతః; అస్తి నిషధేషు నలో నామ మహీపతిః, రూపే కన్దర్పమప్యతిక్రాన్తః, యది త్వం తస్య భార్యా భవేస్తదా ఇదం తవ జన్మ రూపం చ సఫలం భవేత్. వయం దేవగన్ధర్వయక్షరాక్షసమానుషాదీన్ దృష్టవన్తః, న చాస్మాభిస్తథావిధో రూపాదిసంపన్నో దృష్టపూర్వః; త్వమపి రత్నం సున్దరీణాం, తద్యువయోస్సదృశయోస్సమాగమో రమణీయో భవేదితి. తచ్ఛ్రుత్వా దమయన్తీ తం దివ్యహంసం సత్యభాషిణం మత్వా త్వం నలమప్యేవం వదేత్యుక్త్వా సఖీగణసమీపమగమత్. తతస్స హంసో నిషధాన్ పునరాగత్య సర్వం నలాయ నివేద్య యథాకామమగాత్.

అథ దమయన్తీ హంసవచశ్శ్రవణాత్ప్రభృతి పుష్పశరవిశిఖవిద్ధా నస్వస్థా బభూవ. సదా తం రాజచన్ద్రం చిన్తయన్తీ వివర్ణవదనా, క్రీడామణ్డనాహారాదిష్వప్యలబ్ధరతిః పాండువర్ణా కృశా బభూవ. తాం తదాకారామస్వస్థాం సఖీగణో విదర్భనాథాయ భీమాయ న్యవేదయత్. తచ్ఛ్రుత్వా స నృపతిర్దమయన్త్యాస్సమీపమాగత్య తాం సమ్ప్రాప్తయౌవనాం నాతిస్వస్థాం విలో

క్య తస్యాః స్వయంవరం చికీర్షుః సర్వేషాం మహీపాలానాం సవి
ధే దూతాన్వ్యసృజత్. తేచపార్థివా దమయన్త్యాః స్వయంవరం
తేభ్యః శ్రుత్వా. విచిత్రవస్త్రాభరణాద్యలంకృతాః హస్త్యశ్వర
థఘోషేణ దిశః పూరయన్తో విదర్భానభిజగ్ముః.

అథైతస్మిన్నేవ సమయె దెవర్షిసత్తమౌ మహాత్మానౌ
నారదపర్వతావటన్తౌ దేవలోకంగత్వా దేవరాజభవనం ప్రావిశ
తాం. మఘవా తౌ దృష్ట్వా యథావిధ్యర్చయిత్వా కుశలమపృ
చ్ఛత్. తతోనారదస్తమవదత్, మఘవన్ కుశలమావయోరితి.
తదను దివస్పతిః పునరపృచ్ఛత్, బ్రహ్మన్ యేధర్మజ్ఞాః పృథ్వీపా
లాః యుద్ధే అపరాఙ్ముఖాః శస్త్రేణ నిధనంగచ్ఛన్తి తేషామయ
మక్షయో లోకోవర్తతె యథామమ, క్వతెశూరాః క్షత్రియాః
నహితాన్ దయితానతిథీనాగచ్ఛతశ్చిరాత్పశ్యామీతి. నారదో
వదత్, సునాసీర శృణుతత్కారణం యెనాత్రనాగచ్ఛన్తి మహీ
పాలాః; అస్తి విదర్భ భూపతేః సుతా దమయన్తీతి, యా వి
శ్వంభరారమ్భా సురైరపి స్పృహణీయా; అచిరాత్తస్యాః స్వ
యంవరో భవితా, తాం లోకలోచనచకోరచన్ద్రికాం కాంక్ష
న్తః క్షోణీపాలాః సవాహనా విదర్భాన్ గచ్ఛన్తీతి. ఏవం నారదే
కథయత్యేవ పావక ధర్మరాజాఽపాంపతయో లోకపాలా దేవ
రాజ సమీపమాజగ్ముః. తే సర్వేపి నారదవచశ్శ్రుత్వా కౌతు
కాకృష్టచిత్తా వయమపి గచ్ఛామఇత్యవోచన్. ఏవముక్త్వానిర్గ
తె పర్వతెన సహనారదె శక్రాద్యా లోకపాలా దివ్యవిమానెన
వియన్మార్గేణ విదర్భాన్యయుః. నలోప్యన్తర్నా దమయన్తీ
ముపలిప్సూ రథారూఢో విదర్భానగచ్ఛత్.

అథేన్ద్రాద్యాలోకపాలా విదర్భాన్ప్రతి ప్రస్థితం మూర్తి
మన్తం మన్మథమివస్థితం నలం పథి దృష్ట్వా, తస్యరూపసమ్పదా వి

స్థితా మన్దసంకల్పా బభూవుః. తతస్తే లోకపాలా నభస్థలాదవతీర్య నలసమీపమాగత్య తమవోచన్, భో నిషధాధిపతే అస్త్యస్మాకం కోప్యర్థః సాధనీయః, తత్కృతే త్వం దూతో భవితుమర్హసీతి. తచ్ఛ్రుత్వా యాచ్ఞాభఙ్గభయశఙ్కితో నైషధో భవిష్యామీతి తేభ్యః ప్రతిజ్ఞాయ తానపృచ్ఛత్, కే భవన్తః, కో సావర్థః యస్య కృతేఽహం దూత ఈప్సిత ఇతి. పాకశాసనోఽభాషత, అస్మాన్ దమయన్త్యర్థమాగతానమరాన్ జానీహి, అహమిన్ద్రః, అయమగ్నిః, అయమపాంపతిః, అసౌ నరాణామన్తకృద్యమః. త్వమితో గత్వాఽస్మద్వచనాద్దమయన్తీమిదం వచనం బ్రూహి, మహేన్ద్రాద్యా లోకపాలాస్త్వాం ప్రేప్సవః స్వయంవరసభామాయాన్తి తేష్వన్యతమం పతిం వృణుష్వేతి. తచ్ఛ్రుత్వా విషణ్ణో నైషధః సాఞ్జలిరభాషత, భో లోకపాలాః యుష్మాభిరేకార్థసముపేతం మాం యూయం ప్రేషయితుం నార్హథ, యో యస్యాం జాతాభిలాషః స పుమాన్ పరార్థం తామేవ స్త్రియం కథమీదృశం వక్తుముత్సహేత, తత్ క్షమన్తాం భవన్త ఇతి. తతో దూతో భవిష్యామీతి ప్రతిశ్రుత్య కస్మాత్ త్వమేవం వదసి, తదిదం తవ సత్యాభిసన్ధస్య న సదృశం, తద్వ్రజేతి దేవైస్సనిర్బన్ధముక్తస్స నైషధస్తాన్ పునరబ్రవీత్, సురక్షితాని రాజభవనాని కథం మయా ప్రవేష్టుం శక్యానీతి. అస్మత్ప్రభావాత్ కేనాప్యలక్షితస్తస్యాః పార్శ్వం ప్రవేక్ష్యసీతి శక్రేణాభిహితో నలస్తథేతి ప్రతిపద్య, దమయన్త్యా వాసభవనం కేనాప్యలక్షిత ఏవ ప్రవిశ్య, విశ్వాతిశాయిసౌన్దర్యశాలినీం, పూర్ణచన్ద్రముఖీం దాసీగణసమావృతాం తాం దమయన్తీం విలోక్య విస్మయావిష్టశ్చలితధృతిరనిమిషలోచనః పశ్యన్ క్షణం నిష్పన్దస్తస్థౌ. దృష్ట్వైవ తాం హరిణరమణీనయనాం నలస్య తస్యామవర్ధతానురాగః. తతః స దేవసన్దేశం స్మరన్ కామాధీనం మనః

తి..చిన్న్యవర్తయత్. అథ దమయన్త్యాశ్చేట్యస్తం నైషధం దృ
ష్ట్వా తస్య తేజసాధర్షితా స్సమ్భ్రాన్తా స్సత్వరముపాసనేభ్య స్సము
త్థాయ తూష్ణీమేవతస్థుః, నశంభాషితుం శేకుః. దమయన్తీతు నలం
విలోక్య, కిమయందేవః, ఆహోస్విత్ గంధర్వః, కింవామహార్షి
మాన్మథమ్వేతి శఙ్కమానా, స్మయమానంతం సస్మితమువాదీ
త్, హే సర్వానవద్యాఙ్గ, కోభవాన్, సురక్షితమిదం భవనం క
థంకేనాప్యలక్షితః ప్రవిష్టోసి, కిమత్రాగమన ప్రయోజనమితి. నల
స్తామవోచత్, కల్యాణి మాం దేవదూతం నలం విద్ధి. శక్రాద్యా
దిక్పాలాస్త్వాం ప్రాప్తుమిచ్ఛన్తి, తేషామన్యతమం పతిం వృణువ్వ
తేషాం ప్రభావాదేవ ప్రవిశన్తం మామిహ కోపి నాపశ్యత్ నాన్య
వారయదితి. సాతచ్ఛ్రుత్వా స్మితముఖీ లజ్జావనతవదనా నలమవో
చత్, రాజన్ కిమిదం మమచిత్తస్య పరీక్షణం యదేవంభాషసే, య
దా సహంసో మామవాదీత్ తదైవ త్వం మయా మనసాపతిః కల్పి
తః, తచ్చిరకృతం మమేమం సంకల్పం నన్యథాకర్తుమర్హసీతి. త
చ్ఛ్రుత్వా నలస్తామవోచత్, శోభనాఙ్గి, తిష్ఠత్సు శక్రాదిషు లో
కపాలేషు, కథం మానుషమిచ్ఛసి, యేషాం మహాత్మనాం పాదర
జసాప్యహం నతుల్యః, తేషాం మమచాజగజయోరివ మహదన్త
రమస్తి, యస్సిదంకృత్స్నం జగత్ క్షిప్రమేవభస్మీకర్తుం శక్నోతి
తం హుతాశనం, యద్దణ్డభయాత్ భూతగ్రామో ధర్మమేవానురు
ధ్యతే తం ధర్మరాజం, యోయం దైత్యదానవమర్దనః సర్వ
దేవానామధిపతిస్తం మహేన్ద్రంవా కావా స్త్రీ నవరయేత్. అపిచ
కోమలత్వేన ప్రసిద్ధా నిశా యథా సూర్యాదీన్ పరిత్యజ్య శీతాంశు
మేవవృణుతే స్మ తథాశిరీష కుసుమకోమలా త్వత్సదృశీ కావా నారీ
నృమస్వభావానా మపాంపతిం నవృణీత. తత్త్వం తాన్ దేవాన్
ప్రాప్య పుణ్యప్రాప్యాన్ దివ్యాన్ భోగాన్ భుఙ్క్ష్వేతి. ఏవంనలే

నాభిహితా దమయన్తీ సాశ్రులోచనా సగద్గదం తమగాదీత్, హే పృథ్వీపతే అహం దేవాన్మనుష్యాంస్త్యక్త్వా త్వామేవ పతిం వృణే, సత్య మేతద్వదామి, యదిమాం భజమానాం ప్రత్యాఖ్యాస్యసి, తర్హి విషమగ్నిం జలం రజ్జుం వా సమాశ్రయిష్యే ఇతి. తచ్ఛ్రుత్వా నల స్తామబ్రవీత్ కల్యాణి, కథమహం పరార్థేన దూత్యేనాగత్య స్వా ర్థం కరోమీతి. దమయన్త్యబ్రవీత్, రాజన్నుపాయోऽత్ర సా మ్ప్రతమేవ వరణీయ ఇత్యుచ్యతే, యేనదోషస్తే భవేత్, కిం త్వా యాన్త్విన్ద్రాద్యా దిక్పాలాస్త్వయా సహ మమ స్వయంవర మణ్ట పం, అహం త్వాం తేషాం సమక్షమేవ వరిష్యే, ఏవంచేన్న దోషో భవిష్యతీతి. నలస్తస్యాస్తం నిశ్చలం సంకల్పం బుద్ధ్వా హృష్టో దిక్పా లాన్ ప్రతి ప్రయయౌ. ఇన్ద్రాద్యాస్తే నలమాగతం దృష్ట్వాऽపృ చ్ఛన్, రాజన్ కచ్చిద్దృష్టా త్వయా దమయన్తీ, శ్రావితా వాऽస్మత్సం దేశం, శ్రుత్వా సా కిమబ్రవీదితి. నలస్తానబ్రవీత్, భవద్భిరాదిష్టో భవత్ప్రభావాత్ కేనాప్యలక్షితో దమయన్తీ భవనం ప్రావిశం, ప్రవి ష్టేన మయా శ్రావితా తం యథాసన్దిష్టం, తచ్ఛ్రుత్వా సా కృత సంకల్పా త్వామేవ వరిష్యే ఇత్యవోచత్. ఏవముక్త్వా తదను జ్ఞాతో నలో విదర్భానయాసీత్.

అథ శుభతిథౌ లగ్నే చ ప్రాప్తే భీమభూపతి రఖిలానపి మహీ పాలాన్ స్వయంవరసభాం సమాగన్తుమాహ్వాయత్. తచ్ఛ్రుత్వా సర్వేऽపి నృపతయస్సత్వరం వివిధవస్త్ర భూషణాద్యలఙ్కృతాః కనక స్తంభతోరణాది విరాజితం సుసజ్జం స్వయంవర మన్దిరం ప్రవిశ్య నానావిధ స్వర్ణమయాసనేష్వాసీనా దమయన్తీం కాంక్షన్తో ద మయన్త్యాగమనం ప్రతీక్షమాణాస్తస్థుః. పుణ్యశ్లోకో నలోऽపి భూ పాలభూషణభాసురం స్వయంవరసదః ప్రవిశ్య ఏకం కనకమయాస నమభజత. తే నృపా మన్మథమివ మనోజ్ఞాకృతిం నలమాలోక్య

శ్రీమనుకాలాద్ధి క్షీణమనోరథా బభూవుః. తదా ఇన్ద్రాద్యా లోక
పాలాః దమయన్తీం సమ్మోహయితుం నలరూపం ధృత్వా స్వయంవర
సభామాగత్య నలాన్తికే సముపావిశన్. తతశ్చ వివిధరత్నాభర
ణభూషితా భైమీ రాజ్ఞాం చక్షూంషి మనాంసి చ ముష్ణతీ స్వయం
వరస్థానం ప్రావిశత్. తస్యాః ప్రవేశమాత్రేణ తదంగయుగ
పరి పతితా మహీపతీనాం దృష్టిస్తత్రైవ సక్తా బభూవ. తతఏ
కైకశో వర్ణ్యమానేషు వంశనామసు రాజసు నృపాన్ సఖ్యాన్తికశ్రీ
మద్భిర్నలాన్తికం ప్రాప్య పఞ్చనలతుల్యాకృతీన్ పురుషాన్ దృష్ట్వా
ఏతేషు నలం వివిచ్య జ్ఞాతుమసమర్థా కిమేతదితి సమ్భ్రాన్తా బభూవ.
తేషాం యం యమపశ్యత్ తం తం నలమమన్యత. తతస్సా మనస్యచిన్త
యత్, ఇయం దిక్పాలానాం మాయా తఏవ ధృతనలరూపా హ్యమీ
మాం వఞ్చయితుమిహాగతాః, తత్కథమహం నలం జానీయాం, కథం
వా దిక్పాలాన్ విద్యాం, యాని దేవానాం చిహ్నాని నిర్నిమేషత్వ
భూమ్యస్పర్శిత్వాదీని స్థవిరేభ్యః శ్రుతాని తానీహ తిష్ఠతామేక
స్యాపి నలస్యేవ భాతి. ఏవం విచిన్త్య సా దేవానామేవ శరణం సము
పేతుమమన్యత. అథ సా బద్ధాఞ్జలిపుటా లోకపాలాన్ సప్ర
శ్రయమభాషత్, భో! దేవాః, పూర్వమేవ మయా నలః పతిత్వేన వృ
తః, తత్ పూర్వవృత్తాద్ధారాదస్యై కన్యకాయాః పరపురుషా ఇతి
విదితమేవ భవతాం, కిఞ్చ స్వప్నేపి న నలాదన్యత్ర మమ మనః ప్రవ
ర్తతే, సత్యమిదం వదామి, తత్ స్వం రూపం ప్రదర్శయత, యథా
హం పుణ్యశ్లోకం నలం లభేయమితి. ఏవం తే దమయన్త్యా వచ
శ్శ్రుత్వా తస్యాశ్చ నలే తథ్యం దృఢతరమనురాగం చ విదిత్వా యు
గపత్స్వం రూపం చక్రిరే. తతస్సా దిక్పాలాన్ స్తబ్ధలోచనాన్ అస్వేదాన్
హృష్టపుష్పస్రజశ్ఛాయాహీనాన్ అపశ్యత్, నలం చ సచ్ఛాయం ద్వితీయం మ్లాన
స్రజం స్వేదయుక్తం భూమిస్థం నిమేషయుతం. అథ సా తాన్

దేవాం స్త్యక్త్వా లజ్జావనతవదనా వరణస్రజం నలస్య కంఠే న్యధా-
త్. తతో నరాధిపైర్దేవైర్మహర్షిభిశ్చ నలం ప్రతి సద్భిః సాధు
సాధ్వితి సాధువాదస్సముదీరితః. తతస్తే దిక్పాలాః ప్రహృష్టా నలా-
య వరాన్ ప్రదదుః. శచీపతిశ్శక్రో యజ్ఞే ప్రత్యక్షదర్శనం. య-
త్ర నలో వాఞ్ఛతి తత్రాగ్నిరాత్మన ఆవిర్భావం. అప్పతిరపి తత్రై-
వాపాం సత్తాంచ. యమస్తు యాదృశే తాదృశేప్యన్నే విశిష్టరసవ-
త్తాంచేతి. ఏవం వరాన్దత్త్వా యాతేషు త్రిదివం దేవేషు పార్థి-
వాశ్చ విస్మయాన్వితా దమయన్త్యా వివాహోత్సవదర్శనసుఖ మ-
నుభూయ ముదితాః స్వాంస్వాం పురీం ప్రతిజగ్ముః. నిర్వృత్తేచ వివా-
హోత్సవే నలస్తత్ర యథాకామం కతిపయదివసానుషిత్వా భీమేనా-
నుజ్ఞాతో దమయన్త్యా సహ నిజం నగరం జగామ. గత్వాచ తత్ర
ముదితస్తయా భైమ్యా సహారంస్త. ధర్మేణాపాలయత్ అరఞ్జయ-
త్ ప్రజాః. అశ్వమేధాదిభిరనేకైః క్రతుభిశ్చాయాక్షీద్దేవాన్. అథ
కాలేన దమయన్త్యామింద్రసేనం సుతమిన్ద్రసేనాంచ కన్యకాం జన-
యామాస. ఏవం స వసుధాధిపో యజమానో విహరన్ సముద్రా-
ణాం వసుధాం రక్షంశ్చ సుఖమవర్తిష్ట.

అథాన్తరే శక్రాద్యా లోకపాలాస్త్రిదివం యాన్తో ద్వాప-
రేణ సహాయాన్తం కలిం విలోక్య పృచ్ఛన్, కలే ద్వాపరేణ సహ
క్వ యాస్యసీతి. దమయన్త్యాః స్వయంవరం గచ్ఛామి, యతస్తస్యా-
మాసక్తం మే మన ఇతి కలినా కథితాః పునస్తే తమబ్రువన్, కలే న గ-
న్తవ్యం, తత ఏవ వయమాగతాః నిర్వృత్తః స స్వయంవరః వృత-
స్తయా నృపో నలోऽస్మాకం సమక్షమితి. తచ్ఛ్రుత్వా కోపావిష్టః కలి-
స్తాన్ దేవానవోచత్, సా దమయన్త్యతిపదంష్ట్యా యయా అమ-
ర్త్యాం స్త్యక్త్వా మర్త్యో వృతః, నలశ్చ శప్తవ్య ఇతి. తతశ్శక్రో
నాపకసత్, అనన్యమనస్తయైవ దమయన్త్యా నలో వృతః, కాపా-

శ్రీగుణమణిప్రకరపయోనిధిం నిఖిలలలనాజన విలోచనచకోర శశిం నలం నన్వృణుతూత్. యో నిఖిలధర్మాణాం వేత్తా, యథావచ్చరితధర్మః సమధీతవేదవేదాఙ్గకలాపః, యస్య యజ్ఞేషు భృశం దేవాస్తృప్యన్తి, యస్మిన్ సత్యం, ధృతిః, జ్ఞానం, దమశ్శమశ్చ నిత్యం సన్తి, ఏతాదృశం నలం కో వా శప్తుమిచ్ఛేత్. య ఏవం రూపం నలం శప్తుమిచ్ఛతి స ఘోరే నరకే మజ్జేదిత్యేవముక్త్వా గతేషు తేషు, కలిర్ద్వాపరమబ్రవీత్, ద్వాపర శక్రేణైవమభిహితోఽప్యహం కోపం సంహర్తుం నోత్సహే, నలే వత్స్యామి, రాజ్యాత్తం భ్రంశయిష్యామి, నలదమయన్త్యోర్వియోగంచ కరిష్యామి, త్వమక్షాన్ సమావిశ్య మమ సాహాయ్యం కర్తుమర్హసీతి.

ఏవం ద్వాపరేణ సహ కలిస్సమయం కృత్వా నిషధాన్ గత్వా తత్ర ప్రతిజ్ఞాతార్థనిర్వాహాయ శాస్త్రీయమార్గానువర్తినో నలస్య ఛిద్రం దివానిశం ద్రష్టుమిచ్ఛంశ్చిరం న్యవసత్. ఏవం ఛిద్రం విచిన్వతః కలేర్ద్వాదశసమాస్సమతీతాః. అథైకదా నలః కృత్వా మూత్రోత్సర్గముపస్పృశ్య అకృతపాదశౌచః సన్ధ్యాముపాస్త. కలిశ్చిరకాఙ్క్షితం తదేతచ్ఛిద్రం లబ్ధ్వా తం నలమావిశత్. తత కలిః పుష్కరసమీపం గత్వా వదత్, పుష్కర ఏహి సాంప్రతం నలేన సహ ద్వాపరాధిష్ఠితైరక్షైర్దీవ్య, మత్సాహాయ్యాత్ త్వం ద్యూతే నలం జేష్యసి, నలం జిత్వా నిషధాన్ ప్రతిపద్యస్వేతి. తచ్ఛ్రుత్వా హృష్టః పుష్కరస్తథేతి నలసమీపముపాగచ్ఛత్. కలిరపి వృషో భూత్వా పుష్కరమన్వగచ్ఛత్. పుష్కరో మానిన మహీపతిం నలమాసాద్య దీవ్యావేత్యసకృదాహ్వయత్. నలో మోహాత్తథేతి ప్రత్యపద్యత. తతస్తయోర్భ్రాత్రోః పరస్పరం ద్యూతం ప్రావర్తత. పుష్కరస్య స వృషభః పణ ఆసీత్, నలస్య గజాదయః. పుష్కరోఽజైషీత్. దమయన్త్యాః పశ్యన్త్యాః స

లపిపణముహురజీయత. ఏవం ద్విత్రైర్దినైః కోశే బలే చ హారితే౽పి నలః కల్యావిష్టో దురోదరాన్నాచలత్. తతః పౌరా మన్త్రిణశ్చ రాజ్ఞో వ్యసనమసహమానా స్తస్మాత్తం నివారయితుమిచ్ఛవో రాజభవనసమీపముపేత్య సూతముఖేన దమయన్త్యై న్యవేదయన్. తయా చ విపణ్ణయా, రాజన్, పౌరజనో మన్త్రిసమేతః కార్యార్థీ త్వాం దిదృక్షుర్ద్వారి తిష్ఠతీతి పునఃపునరభిహితో౽పి కలిపీడితో నలస్తాం కించిదపి నైక్షిష్ట. తద్బుద్ధ్వా మన్త్రిణః పౌరాశ్చ వ్రీడితాశ్శోచన్తో న్యవర్తిషత. ఏవం బహూన్ దివసాన్ పుష్కరస్య నలస్య చ ద్యూతమభవత్.

తతః పతిం త్యక్తనృపకృత్యం దేవనైకాసక్తచిత్తం హృతనిఖిలవిత్తం విలోక్య భృశం దుఃఖితా దమయన్తీ తత్ప్రియం చికీర్షన్తీ వార్ష్ణేయం సూతమానాయ్యావోచత్, వార్ష్ణేయ జానీషే త్వం యథా రాజా త్వయి సదా సమ్యగ్వర్తత ఇతి. తస్య త్వం సాంప్రతం సాహాయ్యం కర్తుమర్హసి. పశ్య విధివిలసితం, యథాయథా పుష్కరేణ రాజా జీయతే, తథాతథాస్య దురోదరే రాగో౽భివర్ధతే. యథాయథా పుష్కరస్యాక్షా వశవర్తినః పతన్తి, తథాతథా నలస్య విపర్యస్తాః పతన్తి. సుహృద్బన్ధువాక్యాని యథాపూర్వం న శృణోతి. మమాపి వాక్యం మోహితో నాభినన్దతి. తన్న మే భావస్స్వస్త్యతి. కదాచిదహితమాపతేత్. తన్నలస్య దయితాన్ స్నకౌటవానశ్వాన్ రథే సంయోజ్య ఇమౌ దారకౌ రథమారోప్య కుణ్డినపురం గత్వా మమ పిత్ర్యసదనే నిక్షిప్య, స్యన్దనమశ్వాంశ్చ తత్రైవ విసృజ్య, తత్రైవ వా నివస, అన్యత్ర వా యథాకామం గచ్ఛేతి. తచ్ఛ్రుత్వా నలసారథిస్తన్నిర్వచనమమాత్యేభ్యో నివేద్య తైరనుజ్ఞాతో రాజదారకౌ స్యన్దనమారోప్య కుణ్డినపురం గత్వా తౌ దారకౌ స్యన్దనం తురఙ్గమాంశ్చ తత్రైవాస్థాప్య, భీమనరపతిమామ

ష్ట్రే, రాజానం నలం శోచన్ ఇతి స్తతోఽటన్నయోధ్యామాసా ద్య, దుఃఖిత స్తత్ర ఋతుపర్ణస్య రాజ్ఞస్సారథ్యేన భృతిముపా యయౌ.

అత్రాన్తరే దీవ్యతో నలస్య సమస్తమపి రాజ్యం పుష్కరే ణ హృతం. హృతరాజ్యం నలం విలోక్య పుష్కరః ప్రహసన్నబ్ర వీత్, రాజన్ కిం భూయః ప్రవర్తతాం ద్యూతం? కః ప్రతిపణ స్తవా స్తి? దమయన్త్యేకైవావశిష్టా, అన్యత్సర్వం మయాజితం, యదిమ న్యసే, దమయన్తీ పణః క్రియతామితి. తచ్ఛ్రుత్వా కోపాగ్నినా జ్వలన్నలో నైనం కించిదబ్రవీత్, కిన్తు స్వాఙ్గేభ్యో భూషణాని ని ఖిలాన్యున్ముచ్య, ఏకవాసా స్తస్మాన్నగరాన్నిరగాత్. దమయన్త్యపి నిర్గచ్ఛన్తం పతిం పృష్ఠతోఽన్వగచ్ఛత్. స గత్వా నగరాద్బహి స్తయాసార్ధం త్రిరాత్రం యావదవసత్, తావత్పుష్కరో యో నలస్యాతిథ్యం కురుతే, స వధ్యో భవేదితి పురే ఘోషయామాస. పుష్కరాజ్ఞయా భీతాః పౌరా నలస్య సత్కారే యదా శిథిలాద రా బభూవు స్తదా నలో దమయన్త్యా సహ తతః ప్రాతిష్ఠత.

అథ నిరాహారో దమయన్త్యా దర్భభిన్నకోమలపాదయా సహ వ్రజన్, పథి హేమరుచిరచ్ఛదాన్ శకున్తాన్వీక్ష్యాహారార్థం తేషాం గ్రహణాయ నిజం వాస స్తముపర్యక్షిపత్. తత స్తే ఖగా స్తద్వస్త్రం హృత్వా విహాయసి సముత్పతన్త స్తమిదమవోచన్, రాజన్ వయమక్షా స్తవ వాసో జిహీర్షవో ధృతవిహఙ్గమరూపా స్త్వన్నికటమాగతాః, వయం త్వయి వాసోపి నసహామహే, తత్త వవస్త్రం హృత్వా యామో వయమితి. ఏవముక్త్వా తే జగ్ముః. అ థ దుఃఖవివశో నలో భువ్యుపవిశ్య దమయన్తీం పితృగృహం ప్రేష యితుం వ్యాజేన పితృగృహగామినం పన్థానమదర్శయత్. ప్రియే ఏతే హి పన్థానోఽవన్తీమృక్షవన్తం చ పర్వతమతిక్రమ్య దక్షిణాపథం

గచ్ఛన్తి. ఏష విన్ధ్యనామా శైలః, ఏషా పయోష్ణీ సముద్రగా
మినీ నదీ, ఏతస్మాన్నగాభ్యాశే మహర్షీణామాశ్రమాః మూలఫ
లబహులా బహవస్సన్తి. ఏష పన్థా విదర్భగామీ, అయంచ
కోసలమార్గ ఇతి. తచ్ఛ్రుత్వా దమయన్తీ బాష్పకలుషితలోచ
నా నలమువాచ, నాథ! తవ మనోగతం చిన్తయన్త్యా మమ హృ
దయం భృశముద్విగ్నం, సీదన్తిచ మే గాత్రాణి. హృతరాజ్యం
హృతసర్వస్వం హృతవస్త్రంచ త్వాముత్సృజ్య కథమహమేకాకినీ
నిర్జనే వనే గచ్ఛేయం. త్వామనుగచ్ఛన్తీ ఘోరేస్మిన్ కాన్తారే
శ్రాన్తస్య క్షుధార్తస్య తవ శ్రమం నాశయిష్యామి. విపత్సు భార్యా
సమ ముత్తమమౌషధం కిఞ్చిన్న విద్యత ఇతి. ఏవం కథయన్తీం దమ
యన్తీం నలో జగాద, ప్రియే! నరస్యార్తస్య భార్యాసమం భేషజం
నాస్తీతి యత్త్వమవోచస్తత్సత్యం. నాహం త్వాం త్యక్తుమిచ్ఛామి,
తదలం భీరు శంకిత్వా, త్యజేయమహమాత్మానం వా నకదాచిదపి
త్వామితి. తచ్ఛ్రుత్వా దమయన్తీ తమబ్రవీత్, నాథ యదిమాం
నహాతుమిచ్ఛసి, తర్హి కిమర్థం విదర్భగామీ మార్గోఽస్మ
దుపదిష్టః. మార్గస్యాస్యముపదేశాదహమవైమి త్వం మాం త్యజే
రితి, యది మయా పితృసదనం గన్తవ్యమితి తవేచ్ఛా, తర్హి సహి
తావేవ విదర్భాన్ గచ్ఛావః, ధన్యోస్మీతి హృష్టో విదర్భరాజ
స్త్వాం పూజయిష్యతి, తేన పూజితస్సుఖం తత్రనివత్స్యసీతి. తచ్ఛ్రు
త్వా నలస్తామువాచ, ప్రియే! యథా తద్రాజ్యం తవపితుస్తథా
మమాపి, నాత్రసంశయః, తథాపి విషమస్థస్తత్ర నగమిష్యామి, పూ
ర్వం సమృద్ధో గత్వా కథమిదానీం రాజ్యచ్యుతో నిర్ధనో గమి
ష్యామీతి. ఏవం సల్లపన్తౌ శోకార్తావేకవస్త్రసంవీతావితస్తతో
భ్రమన్తౌ ఫలమూలాశనౌ శ్రాన్తౌ తౌ దమ్పతీ నిశాగమే తత్రవ
నే సమం కంచిత్ భూప్రదేశం ప్రావిశతాం. తతో నల
స్తృణపల్లవైర్ధరణిమాస్తీర్య దమయన్త్యా సహాశయిష్ట.

అథ క్షణాదధ్వశ్రాన్తా దమయన్తీ నిద్రామగచ్ఛత్. సుప్తాయాం దమయన్త్యాం నలశ్శోకోన్మథితచిత్తత్వాన్నాపి నిద్రాం నాధ్యగచ్ఛత్, కిన్తు చిన్తాస్తిమితో వ్యచిన్తయత్; ఇయమక్లేశార్హా బాలా మదనురాగిణీ క్షుత్పిపాసాదిక్లిష్టా శోచ్యామేవ దశామిమాగాత్, మత్పరిత్యక్తా చ మద్విరహేణాతీవ దుఃఖమాప్నుయాత్. యత ఇయం మయి దృఢమనురక్తా, తత్కిమత్ర కర్తవ్యమితి. ఏవంబహు విచిన్త్య నల స్తస్యాఉత్సర్గమేవ వరమమన్యత. మత్పరిత్యక్తా చేయమవశ్యం స్వజనం యాస్యతి, కాలేన సుఖమపి ప్రాప్స్యతి. న చైషా పతివ్రతా కేనాపి పథి ధర్షయితుం శక్యా ఇతి. ఏవం తస్య కలిమోహితస్య దమయన్త్యా విసర్జనే మతిరుదభూత్. తతః స్వస్యావస్త్రత్వం తస్యాశ్చైకవస్త్రత్వమవలోక్య తస్యావస్త్రం హస్తేనావకర్తితుమయతిష్ట. అథ కథం వస్త్రం కృన్తేయం, కర్తనకాలే ప్రబుద్ధా భవేద్యది, తదా కిం కుర్యామితి క్షణం విచిన్త్య, ఇతస్తతో గచ్ఛన్నేకం వికోశం ఖడ్గమాససాద. తేన ఖడ్గేన నిభృతం వస్త్రార్ధం ఛిత్త్వా, ఖడ్గం నిరస్య దయితావదనన్యస్తలోచనః క్షణం సంశోచ్య, సుప్తాం ప్రియాముత్సృజ్య ప్రయయౌ. కతిచిత్పదాని గత్వా దుఃఖితః పునరాగత్య, దమయన్తీం దృష్ట్వా సాశ్రులోచనో వ్యలపత్. యా మే ప్రియా పూర్వం రాజసద్మని మణిమయప్రదీపప్రభాభాస్వరే రత్నఖచితస్వర్ణమయపర్యంకే హంసతూలశయనే సుష్వాప, శిరీషకుసుమసుకుమారా సేయమద్య ఘోరే విపినే అతికఠినస్పర్శే మహీతలే స్వపితి. కథమియం బాలా ప్రబుద్ధా మద్విరహితా సింహవ్యాఘ్రనిషేవితే ఘోరే వనే చరిష్యతి. ధిఙ్మాం నిష్కరుణం పాపం యత్కృతే ఇయం కువలయేక్షణా క్షణాత్ప్రాణసంశయమవాప్స్యతి. హా హాతోస్మి మన్దభాగ్యః, మహాభాగే ఏష నృశంసో నలస్త్వాం జ

హాని, త్వామాదిత్యాస్సాధ్యా వసవో వనదేవతాశ్చ రక్షన్త్వితి. ఏవ ముక్త్వా కల్యాణహృద్యో జ్ఞానో ఽగచ్ఛత్. గత్వా గత్వా స్నేహార్ద్రః పునః పునరాయయౌ. ఏవం కలినా దమయన్తీస్నేహేన చైవ ప్రతి ఆకృష్యమాణం తచ్చిత్తం దోలాయితమభూత్. అన్తే కల్యావిష్టో నష్టాత్మా తాం ప్రియాం భార్యాం విహాయ విలప్య కథంచిదుత్సృజ్య దుఃఖితః శూన్యమేకం వనమగమత్.

అథాపక్రాన్తే నలే భైమీ గతక్లమా ప్రబుధ్య, సమీపే ప్రియమపశ్యన్తీ విజనే వనే సన్త్రస్తా, భో మహారాజేతి నలేతి చోచ్చైరాక్రోశత్. తస్య ప్రతివచనం సా యదా నాశ్రౌషీత్, తదా హా నాథ! హా స్వామిన్! కిం మాం జహాసి విజనే వనే, భీతాస్మి వినష్టాస్మి; నాథ న త్వాం త్యజామీత్యుక్త్వా సత్యవాక్ త్వం కథం మాం కాననే పరిత్యజ్య గతోఽసి. హా మన్యే నాకాలే మృత్యుర్మర్త్యానాం భవిష్యతీతి, యదహం త్వయా రహితా క్షణం జీవామి. జానే పరిహాసార్థం యత్ర క్వచిత్ ప్రతిరోహితస్తిష్ఠసీతి. అలం పరిహాసేన, యతోఽహమతీవ భీతాస్మి. రాజన్ ఇతో దృశ్యసే గుల్మాన్తర్గతః కిం మాం న ప్రతిభాషసే. కిమపరాద్ధం మయా యన్మాం విపినే విలపన్తీముపగమ్య నాశ్వాసయసి. అథవా సత్యమేవ గతోఽసి, హా రిపావపి కృపాపర మయ్యస్మిన్ కస్మైవం నిష్కరుణః కృతోఽసి. ఉత్పలకోమలాఙ్ఘ్రిః కథం పద్భ్యాం కణ్టకాకీర్ణే కాననే యాస్యసి, శ్రమాపనోదనాయ కస్తే పరిచర్యాం కరిష్యతి, హా ప్రాణనాథ కిం మమ బాలేన పుత్రేణ, కిం దుహిత్రా, కింవా త్వయా. కథంవా త్వమధ్వశ్రాన్తస్త్రసితః క్షుధితో మామపశ్యన్ భవిష్యసీత్యాది విలపన్తీ తీవ్రశోకార్తా తతస్తతశ్చభ్రమన్తీ విహ్వలా ముహుర్నిపపాత్. ఉత్థాయోత్థాయ భీతా గుల్మేషు ముహుర్నిలీయత, ముహురాక్రోశత్, ముహురరోదీత్. తతః సా దీర్ఘం నిశ్వస్య రుదత్య

శపన్, యస్యాభిశాపాద్దుఃఖార్తో నైషధో దుఃఖమలభత యః పాపః పాపమిదం కృతవాన్, సోఽభ్యధికం దుఃఖం ప్రాప్య జీవత్వితి. ఏవముక్త్వా విలపన్తీం దమయన్తీం శ్వాపదసంకులే వనే ప్రియమన్వేష్యన్తీం మార్గాభ్యాసవర్తీం క్షుధితః కశ్చనాజగరో జగ్రాహ. తేనాజగరేణ మూర్తిమతా శోకేనేవ గ్రస్యమానా సా ఆత్మానం తథా నాన్వశోచత్ యథా నలం. తథాభూతాం తాం దృష్ట్వా వనే విచరన్ కశ్చనవ్యాధస్సత్వరమభ్యేత్య తమజగరం నిశితేన శస్త్రేణ ముఖే పాటయామాస. తతస్తామజగరముక్తాం ప్రక్షాళితశరీరాం సమాశ్వాస్య కృతాహారామపృచ్ఛత్, హరిణాక్షి! కా త్వం కుతఏతదరణ్యమేకాకినీ ప్రాప్తాసీతి. సర్వం యథావృత్తం స్వవృత్తాన్తం కథితవతీం కఠినపీనస్తనోజ్జ్వలాం హరిణనయనాం పూర్ణచన్ద్రముఖీం తాం విలోక్య కామార్తః సవ్యాధస్తాం సాన్త్వయితుమారభత. తతస్సా తన్మనోగతం జ్ఞాత్వా తీవ్రరోషాగ్నినా జజ్వాల. తేన ప్రకుపితః సపాపమతిః ప్రధర్షయితుం యావదారభత, తావత్పతివ్రతా దమయన్తీ తం సకోపమశపత్, గతజీవితః పతత్వయం క్షుద్రో వ్యాధ ఇతి. తతః క్షణాదేవ సలుబ్ధకో గతాసుశ్ఛిన్నమూలో ద్రుమఇవ భువి పపాత.

తతః సా పతిం గవేషయమాణా, సింహవ్యాఘ్రమహిషఋక్షసమాకులం సాలవేణుధవఖదిరాది వృక్షగణసఞ్ఛన్నం నానావిధపతత్రిగణసంకీర్ణం భీషణమేకమరణ్యం ప్రావిశత్. సా తస్మిన్నదీః సరాంసి వనమహిషాన్ వరాహాన్ ఋక్షాదీంశ్చ పశ్యన్తీ దుస్సహశోకసన్తప్తా సుదూరం గత్వా, శిలాతలం కిఞ్చిదాసాద్య తత్రోపవిష్టా విలపితుం ప్రారభత, హే ప్రాణనాథ! కథం త్వం మాం విజనే వనే పరిత్యజ్య గతోఽసి, కథమశ్వమేధాదిభిః క్రతుభిరిష్ట్వా మాం మిథ్యావాదీః, మత్సమక్షం యత్త్వ

యథోక్తం తత్కథం త్వయా విస్మృతం, అస్యాం మహాటవ్యాం విలప న్తీం మాం కుతో న రక్షసి. హే సత్యవాదిన్ న మే త్వదన్యా కాపి ప్రియతమా స్త్రీత్యసకృత్త్వం మామువాదీః, తాం వాచమనృతాం కురు. హే నాథ! త్వచ్ఛోకార్తా కచ్చిత్త్వయాస్మిన్నరణ్యే నలో దృష్ట ఇతి జనశూన్యేఽస్మిన్వనే కమహం పృచ్ఛామి. మహాత్మా మహారాజో నలో మయా దృష్ట ఇతి కస్య వా మధురాం గిరమద్య శ్రోష్యామీత్యాది విలప్య, గురుతరశోకవిమోహితా కంచన శా ర్దూల మభిముఖమాయాన్తం వీక్ష్యాశంకితాఽవదత్, హే శా ర్దూల త్వమస్మిన్ కాననే మృగాణామధిపః, మాం విదర్భరాజ తనయాం నిషధాధిపతేర్నలస్య భార్యాం పతిం విచిన్వన్తీం విద్ధి. కృపణాం శోకపీడితాం మామాశ్వాసయ. బ్రూహి కిం దృష్టస్త్వ యా నలః? అథవా నలం యది న శంససి, తదా మాం ఖాద, మోచ య మాం దుఃఖాదస్మాదితి. ఏవముక్తవతీం పరిశ్రాన్తాం తాం దృ ష్ట్వా భీతః శార్దూలః కుత్రచిత్ పలాయిష్ట. ఏవం దృఢవ్యసన మోహితా సా, అపి దృష్టో నల ఇతి గిరిం హరిణం గజాదికంచ పృ చ్ఛన్తీ త్రీణ్యహాని తస్మిన్నరణ్యే బభ్రామ. తతః సా పశ్చిమ ఋష్యాశ్ర సమ్మే సంయతేన్ద్రియైస్తాపసైర్మునిభిః సమధిష్ఠితం రమ్యమేకం తపో వనం దృష్ట్వా, సమాశ్వస్య తమాశ్రమపదం ప్రవిశ్య, తత్రస్థాన్ త పోవృద్ధానభివాద్య కుశలమపృచ్ఛత్. తాం సౌన్దర్యశాలినీం దృ ష్ట్వా స్వాగతోక్తిపురస్సరం, కల్యాణి! కా త్వం కిమర్థమిదమరణ్యం ప్రవిష్టాసీతి తైః పృష్టా సా ప్రత్యవోచత్, హే తపోధనాః! అస్తి విదర్భేషు భీమోనామ నృపతిః. తస్యాహం సుతా, నిషధాధిపతే ర్నలస్య సత్యసన్ధస్య కాన్తా దమయన్తీనామ; కైశ్చిదనార్యైర్దే వన అహూతేన తేన నైషధేన రాజ్యం విత్తంచ సర్వం హారితం. తతః సత్యక్తరాజ్యః పరిత్యజ్య మాం కుత్రచిదగాత్. అహం తమ

స్వస్త్యస్తు భవతాం రమ్యమిదం తపోవనం ప్రాప్తాస్మి. యదికతి పయైరేవాహోభిరహం నలం నాసాదయేయం, తదాత్మానం దేహ విమోచనేన వియోజయిష్యే అస్మాద్దుఃఖాత్, కో నామ మమ జీవితే నార్థః ఋతే తస్మాద్వల్లభాదితి. ఏవం సరుదితముక్తవతీం తాం తే తాపసా అవోచన్, కల్యాణి తవోదర్కం శుభం భవితా, వయం తపసా పశ్యామః క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి నైషధం నిర్ముక్తకిల్బిషం తదే వనగరం శాసతమితి. ఏవముక్త్వా సర్వే తే తాపసాః సాశ్రమా స్తిరోహితాః. అంతర్హితే సాశ్రమే మునిగణే, దమయన్తీ విస్మయావిష్టచిత్తా వ్యచిన్తయత్, క్వ తే తాపసాః, క్వ తదాశ్రమమణ్డలం, క్వ సా మునిజననిషేవితా పుణ్యజలా నదీ, కిమయం స్వప్నః, అథవా కృపాసాగరశ్శంకరో దయయా తాపసరూపేణాగత్య మామాశ్వాసయదితి. ఏవం విచిన్త్య వివర్ణవదనా దుఃఖాకులా సుదూరమధ్వానం గత్వా మహాసార్థమేకం హస్త్యశ్వాదియుతం నదీముత్తరన్తమపశ్యత్. దృష్ట్వా సా వస్త్రార్ధసంవృతా వికీర్ణశిరోరుహా మలినోన్మత్తరూపా జనమధ్యమవిశత్. తాం తథావిధాం దృష్ట్వా దయాయుక్తచిత్తాః కేచిదూచుః, కల్యాణి కాసి త్వం, కుత ఇదమరణ్యమధిగతా, కిం త్వమస్యారణ్యస్యాధిదేవతా, కింవా యక్షీ, ఉత రాక్షసీ, అథవా కాచిద్వరాంగనాసి, సర్వథా నః స్వస్తి కురు, యథాయం సార్థః కుశలీ శీఘ్రమితో వ్రజేత్ తథావిధత్స్వేతి. తచ్ఛ్రుత్వా సా ప్రత్యవోచత్, హే సాధవః మాం మనుజాధిపతేస్సుతాం మహీపతిభార్యాం భర్తృదర్శనలాలసాం మానుషీం జానీత. పితా మే వైదర్భః, భర్తా మే రాజా నైషధో నలో నామ, తమహం మృగయే, యది భవద్భిర్దృష్టస్తర్హి సత్వరం శంసత ఇతి. తచ్ఛ్రుత్వా సార్థవాహస్తామవదత్, హే అనవద్యాంగి అహమస్య సార్థస్య నేతా, నాహం నల

మపశ్యం, వనే౽స్మిన్ కృత్స్నే౽పి మనుష్యేతరసిషేవితే త్వదృతే౽న్యం మనుష్యమేకమపి నాపశ్యమితి. తతస్తయా కుత్రాయం సార్థో౽యాస్యతీతి పృష్టః, స సార్థవాహః ప్రత్యవదత్, సార్థో౽యం సుబాహోశ్చేదిరాజస్య జనపదం గంతేతి. తచ్ఛ్రుత్వా సా తేన సార్థేన సహ గంతుం ప్రావర్తత.

అథ గచ్ఛన్ ససార్థః పరిశ్రాంతవాహః క్షీణే౽హ్ని రమ్యన్నిర్మలస్వాదుశీతలసలిలమేకం తటాకం ప్రచురయవసేంధనం బహుపుష్పఫలభరితపాదపసంకులం తత్తీరప్రదేశంచ దృష్ట్వా విశాలే తత్తీరే స్థితిమకరోత్. అథాభ్యవహారాదికం నిర్వర్త్య శ్రాన్తేష్వ సుప్తేషు తస్మిన్ సార్థే నిశ్శబ్దస్తిమితే చార్ధరాత్రసమయే, మేఘసంఘాతసన్నిభో గజయూథః పానీయార్థం తం జలాశయముపాగమత్. తతస్తే గజాస్తం సార్థం సార్థమధ్యస్థితాన్ గ్రామ్యగజాంశ్చ దృష్ట్వా తాన్ జిఘాంసన్తస్తత్సమీపం ప్రాద్రవన్. పర్వతాగ్రాద్భ్రమా పతతాం శీర్ణశృంగాణామివ తేషాం కరిణామాపతతాం వేగో దుస్సహో బభూవ. తేన తటాకమార్గం సంరుధ్య సుప్తా జనాస్తైర్దంతైర్మర్దితా మహీతలే విచేష్టమానా హాహాకారమకుర్వన్. తం హాహాకారం శ్రుత్వా కేచన నిద్రాంధా భయాద్వనగుల్మాన్ ధావన్. కేచన గజైర్దంతాభ్యాం హతాః, కేచన కరేణ కేచన చరణైః. కేచనభయాకులా ధావంతః పరస్పరహతా భూమావ్యపతన్. కేచన ధావంతో౽న్ధకారే౽నిరూప్యమాణసమవిషమభూభాగాః పదేపదే చస్ఖలుః. కేచనవృక్షానారోహన్తః స్ఖలితాః భువి న్యపతన్. ఏవం బహుభిః ప్రకారైః ససార్థః ప్రాయశో నిహతో౽భూత్. ఏష రత్నరాశిర్విశీర్ణస్తిష్ఠతి గృహాణ్యస్వం కిం ధావత, ఏషా పినాకి (స్త్రీ)కా మమ నష ్టా తాం విచినుత, మమ సుతో హతః, మమ భ్రాతుః పాదౌ భగ్నౌ ఇత్యేవం విలపతాం

హతావశిష్టానాం జనానామారావ స్సుమహాన్ ప్రాదురభూత్. త
స్మిం స్తథా వర్తమానే దారుణే జనక్షయే, దమయన్తీ ప్రబుధ్య
భయఙ్కరం తద్వైశసం విలోక్య భయసంత్రస్తా బభూవ. తదా
తత్ర సార్థాద్వినిర్గతాః కేచిదక్షతశరీరాః పరస్పరమవోచన్,
కస్యేదం కర్మణః ఫలం, నూనం పూజితోఽస్మాభిర్మణిభద్రః, తథా
యక్షాధిపః శ్రీమాన్ వైశ్రవణః, కించాస్మాకం గ్రహాః సవిపరీతాః
అశుభాని శకునాని నవిలోకితాని. ఏవం స్థితే కస్మాదిదమాగతం
అథవా విఘ్నేశ్వరస్య పూజా ప్రథమం నకృతా భవేత్, అహో
స్విత్ యాసావున్మత్తదర్శనా వికృతాకారానారీ మహాసార్థే
ద్యప్రవిష్టా సా రాక్షసీ యక్షీ భయఙ్కరీ పిశాచీవా భవేత్, త
యేయం దారుణా మాయా విహితా భవేత్, అథవా మానుషీ
భవేదపి తస్యా ఏవ సర్వమిదం పాపం యత స్తదాగమనానంతరమే
వేదృశీ విపత్ సంప్రాప్తా, నాత్ర సంశయః కార్యః. యది తాం
పాపాం సార్థఘ్నీం దుఃఖదాం పశ్యామ స్తదా లోష్టైర్లగుడై
ర్ముష్టిభిర్వా హన్మ ఇతి. ఏవం తేషాం దారుణం వచశ్శ్రుత్వా
హ్రీతా భీతాచ దమయన్తీ సత్వరం కాననం ప్రావిశత్, పర్య
దేవయతచ, అహో విధేర్మమోపరి మహాన్ దారుణస్సంరంభః
నస్మరామ్యణ్వప్యహితం మనసా వాచా కర్మణా వా కస్యచి న్న
యాకృతం, తత్కస్యేదం కర్మణః ఫలం, నూనం జన్మాంతరకృతం
సుమహత్పాపమాపతితం, తత ఏవ కష్టామిమామాపదం ప్రాప్తవ
త్యస్మి. యోఽయం పత్యూ రాజ్యాద్భ్రంశః, స్వజనాత్పరాజయశ్చ, యో
యం మమచ భర్తృపుత్రాదివియోగః, దుష్టమృగసంకులే వనే
వాసః, నిర్నాథతాచ, ఏతత్సర్వం తస్యైవ ఫలం మన్యే. యో
యం మే జనవిహీనే వనే సార్థస్సహాయః ప్రాప్తః, సోఽపి మమ మ
న్దభాగ్యతయా హస్తియూథేన మథితో హతః. నూనం సుచిరం

దుఃఖం మయానుభవితవ్యం, నాకాలే జంతుర్మ్రియత ఇతి సత్యం యదహమద్య దుఃఖితా గజయూథేన సమ్మర్దితా. అథవా మయా స్వయంవరే సమాగతానాం లోకపాలానాం మయా ప్రత్యాఖ్యాతానాం ప్రభావేనాహం వియోగజం దుఃఖమీదృశం ప్రాప్తవతీ నహ్యదైవకృతం నరాణాం కించిద్విద్యత ఇతి. ఏవమాదీని బహూని విలప్య, హతశేషైః సార్థజనైస్సహ గచ్ఛన్తీ సాయాహ్నే చేదిరాజస్య సుబాహోః పురమాసాదయత్.

తాం పురీం ప్రవిశ్య గచ్ఛన్తీమున్మత్తామివ కృశాం విహ్వలాం తాం బాలాః కుతూహలాదనుజగ్ముః. సా తైః పరివృతా రాజమందిర సమీపమగమత్. జనైర్వృతాం తాం ప్రాసాదస్థితా రాజమాతా విలోక్య ధాత్రీమవోచత్, ధాత్రి దుఃఖితా శరణార్థినీ ఏషా బాలా బాలకైః క్లిశ్యతే, త్వం గత్వా బాలానేతాన్వారయిత్వా ఏనాం మమాంతికమానయేతి. తయా తథైవానీతాం దమయన్తీం విలోక్య విస్మితా రాజమాతా తామపృచ్ఛత్, సుందరి త్వమసుఖావిష్టాపి సుందరం శరీరం బిభర్షి భాసి చ విద్యుదివ, భూషణవర్జితమపి తవ రూపం మానుషదుర్లభం పశ్యామి, తత్కథయ కాసి కస్య వా కాంతేతి. తచ్ఛ్రుత్వా దమయన్తీ తామవోచత్, మాతః జాతిసంపన్నామ్మాం మానుషీం సైరంధ్రీం విజానీహి, అసంఖ్యేయ గుణో భర్తా మయి దృఢమనురక్తః, అహమపి తం వీరం ఛాయేవానుగతా. తస్య దైవాద్వనే అతిమాత్రమాసక్తిరుదభూత్. ద్యూతే నిర్జితశ్చ వనముపేయివాన్. తమేకవసనం విహ్వలమాశ్వాసయన్తీ అహమపి వనమనుగమం. అనువ్రజంతీ బహుళానిశాః నాస్వపం. తతః కదాచిదధ్వశ్రాంతాం సుప్తాం మామనాగసముత్సృజ్య కుత్రచిద్గతః. తమహం దివానిశం మార్గయమాణా వియోగానలదహ్యమానా ప్రియం తమద్యాపి న

విందామీతి. ఏవం విలపంతీమసౌ ప్రసన్నముఖీ రాజమాతా అబ్రవీత్, కల్యాణి ఇహైవ వస, త్వయి ప్రీతిముద్వహతీ మమోత్సన్నా, తవ భర్తారమన్విష్యన్తి మమ సేవకజనాః, అథవా ఇతస్తతస్సంచరన్ స్వయమేవాత్రాగచ్ఛేత్, ఇహైవ వసంతీ త్వం భర్తారం ప్రాప్స్యసీతి. తచ్ఛ్రుత్వా దమయన్తీ తామభాషత, మాతః సమయేనాహంత్వత్సమీపే వత్స్యామి, పరేషాముచ్ఛిష్టం నభుంజ్యాం, నకుర్యాంచ పాదధావనం, నచాహమన్యాన్ పురుషాన్ భాషేయ, యది కశ్చిన్మామభిలషేత్, సత్వయా దండ్యోభవేత్, భర్తురన్వేషణార్థం బ్రాహ్మణాన్ కేవలం పశ్యేయమితి మయా వ్రతమాహితం. యద్యేవం వస్తుం మామభిమన్యసే, తర్హి వత్స్యామి త్వత్సకాశే నాన్యథేతి. తచ్ఛ్రుత్వా హృష్టా సా సర్వమేతదేవమేవ భవత్విత్యుక్త్వా సునందాం నామ తనయామాహూయావదత్, సునందే దివ్యరూపామేతాం సైరంధ్రీమవేహి, తవేయం తుల్యవయస్కా సఖీ భవత్వితి. తచ్ఛ్రుత్వా ప్రహృష్టా సునందా దమయన్తీమాదాయ స్వావాసమగమత్. దమయన్తీ తత్ర పూజ్యమానా సదా ఆగంతూన్విచిన్వతీ తస్థౌ.

అత్రాంతరే నలశ్ఛిన్నవస్త్రార్ధప్రావృతగాత్రో దమయంతీముత్సృజ్య దుఃఖార్తో వ్రజన్ సుదూరం గత్వా గహనే కాననే జ్వలంతం దావాగ్నిమగ్రతో దదర్శ. అథ క్షణాత్ భో నల పుణ్యశ్లోక మాం త్రాయస్వేతి తన్మధ్యే కస్యచిద్భూతస్య వచః శ్రుత్వా మాభైషీరిత్యుక్త్వా నలోఽగ్నిమధ్యం సత్వరం ప్రవిశ్య దత్తదృష్టిః కఞ్చనగజకరాకారం కుండలీకృతగాత్రం నాగమద్రాక్షీత్. దావానలవలయితస్సనాగో నలమవోచత్, నైషధ మాం నాగం కార్కోటకం విద్ధి. ఏకదా మయా మహాతపా మహర్షిర్నారదో లబ్ధః, తేన కోపాకులితచేతసా శప్తోఽస్మి స్థావరఇవ తి

ష్ఠత్వ మత్రైవ, యావన్నలస్త్వామితో నేతా తదా త్వం పు
త్కృతాచ్ఛాపాన్మోక్ష్యసే ఇతి. తచ్ఛాపాన్న శక్నోమి పదాదస్మా
చ్చలితుం, ఉపదిశామి తే శ్రేయః భవామిచ తే సఖా లఘుశరీ
రశ్చ, తద్యావద్దావాగ్నినా నదహ్యే, తావదితో మామాదాయ
గచ్ఛేతి. ఏవముక్త్వా సనాగోఙ్గుష్ఠమాత్రో బభూవ. నల స్తం
గృహీత్వా దావవర్జితం దేశం నీత్వా యావ త్త్యక్తుమైచ్ఛత్తా
వత్సనాగ స్తమబ్రవీత్, రాజన్ గణయన్ దశాన్యాని పదాని మా
మితో నయేతి. తతః సనలః ఏకం ద్వే త్రీణీత్యేవం పదాని గణ
యన్ ప్రయాతుమారేభే. యదా దశేత్యుక్తవాం స్తదైవో క్తిఛలే
న స్కంధస్థితో నాగ స్తం లలాటతటే అదశత్. దష్టవత స్తస్య నా
గస్యతద్రూపం తత్క్షణమేవతిరో భూతం. నలస్తు తేన దంశనేన కృ
ష్ణవర్ణో హ్రస్వబాహుర్విరూపశ్చాభూత్. తద్దృష్ట్వా విస్మితం
నలం సనాగో నిజరూపం ధృత్వా సాంత్వయన్నబ్రవీత్, భూప
తే వైరూప్యాచ్ఛుచం మాకృథాః, జనా స్త్వద్రూపం నవిద్యురితి
మయా తత్ ప్రచ్ఛాదితం, యతో గూఢవాసే మహతాం వై
రూప్యం కార్యసిద్ధయే భవతి. యేనత్వం త్వచ్ఛరీర ప్రవిష్టేన ని
కృతో మహతి దుఃఖసాగరే పాతితః, సఖలస్త్వాం యావన్నవి
మోక్ష్యతి తావ స్తన్నిఃశ్వాసానలా క్రాంత స్త్వయి దుఃఖం నివత్స్యతి
త స్మయాయం దంశ స్తవరక్షాయై దత్తః, నతే విషనిమిత్తా పీడా
భవిష్యతి, నతే దంష్ట్రిభ్యః శత్రుభ్యోవా భయం భవిష్యతి. త్వ
మితో నృపస్యేక్ష్వాకువంశజస్య అక్షనిపుణస్య ఋతుపర్ణస్య సమీ
పం బాహుకనామా సూతోహమితి బ్రువన్ గచ్ఛ. సచ నగరీమ
యోధ్యా మధివసతి, ససుహృద్భూత్వా తవాశ్వహృదయజ్ఞస్య
విద్యావినిమయాదక్షహృదయం దాస్యతి, యదా త్వమక్షజ్ఞో భవి
ష్యసి, తదా త్వం శ్రేయసా రాజ్యేన దారై స్తనయాభ్యాంచ యో

త్స్యసే. గృహాణేదం దివ్యం వస్త్రయుగం, యదా నిజం రూపం లబ్ధుమిచ్ఛసి తదా మాం స్మృత్వా, అనయోర్వాససోరేకం పరిధాస్యసి అన్యచ్చ ప్రావరణీయం, పరిహితేన ప్రావృతేనచైతద్వాసోయుగేన స్వరూపం ప్రతిపత్స్యసే ఇతి. ఏవముక్త్వా దత్తవస్త్రయుగ్మః కార్కోటకస్తత్రైవాంతరధాత్.

తస్మిన్నంతర్హితే కార్కోటకే, శోకానలాపలోనలః ఋతుపర్ణంగత్వా తేన సత్కృతస్సూదసారథికర్మణా తత్రోవాస. తేన నృపేణ వార్ష్ణేయ జీవలాభిధౌ ద్వౌసూదౌ నలస్యానుచరౌ నిదిష్టౌ. స తాభ్యామనుచరాభ్యాం సహ తద్గృహేవసన్ సదా నిశాయాం దమయన్తీం స్మరన్ ధ్యాననిశ్చలలోచనో బాష్పసంరుద్ధకంఠో దీర్ఘం నిశ్వస్య సగద్గదాక్షరమేవమభ్యధాత్, అహోమందభాగ్యేన దురాత్మనా పరిత్యక్తా సాతపస్వినీ క్షుత్పిపాసార్తా శ్రాన్తా తం పుణ్యహీనం స్మరంతీ క్వవాభ్రమతి, కుత్రవా తిష్ఠతి, క్వవాశేతే, కంవాశ్రయత ఇతి. ఏవం విలపన్నలో జీవలేనైకదా కామేతాం నిత్యం శోచసీతి పృష్టోఽభాషిష్ట. మందభాగ్యస్య మందబుద్ధేః కస్యచిదాసీత్ బహుమతా కాచనవనితా, సదైవోపహాసః కేనచిన్నిమిత్తేన తయావ్యయుజ్యత. తయావిప్రయుక్తః సమందాత్మా దివానిశం శోకదహ్యమానస్తాం స్మరన్నిశ్వాసముష్ణం పర్యదేవయత. తస్యైవం పరిదేవనమిత్యుక్త్వా విరహాతురో విగ్రహో విప్రలాపః తపాః సోచ్ఛ్వాసమవసీదోన్మనాయత.

ఏవంనలే సభార్యే ప్రేష్యభావంగతే, విదర్భభూపతిర్భీమః పుష్కరేణ నిర్వాసితం సనైషధం శ్రుత్వా, దత్వాచ భూరిధనం నలం దమయన్తీంచాన్వేష్టుం ద్విజాన్ బహుప్రాహిణోత్. తేషు సుదేవోనామద్విజస్సకలాం వసుంధరాం విచిన్వన్ చేదిరాజసదనమాగత్య తత్ర సునందాసహితాం కృశాంగీం శోకవిహ్వ

లాం పరిత్యక్తభూషణామపరిస్ఫుటానుపమరూపాం ధూమజాలస
మావృతాం ప్రభామివ విభావసోః, నీలాభ్రసంవృతామివ చంద్ర
లేఖాం, పౌర్ణమాసీనిశామివ రాహుగ్రస్తనిశాకరాం, విధ్వస్త
కమలాం విత్రాసితవిహంగమాం శుష్కస్రోతసమివనదీం, ఉద్ధృ
తామర్కకరదహ్యమానామివకమలినీం, తాం ప్రియబంధువిప్ర
యుక్తాం భర్తృదిదృక్షయాశరీరం ధారయంతీం దమయంతీమాశ
ఙ్క్య కృతార్థోఽస్మీత్యమన్యత, అచింతయచ్చ, పతిర్నామనా
రీణాం పరంభూషణం యదేషా స్వభావసుందర్యపి పతింవినాన
శోభతే. యదీమాంనలఃపశ్యేత్తన్నియతం దుఃఖమనుభవతి, యది
మామసితకేశాం శతపత్రాయతేక్షణాం దుఃఖితాం దృష్ట్వా మ
మాపి మనోవ్యథతే. కదానుఖల్వియం శోభనాంగీ దుఃఖస్యాంతం
యాస్యతి, కదావా సుధాంశుసమాగమేన రోహిణీవేయం సాధ్వీ
ప్రియసమాగమాత్సుఖం విందేత్, కదావా అస్యాః పునర్లాభా
న్నైషధస్తోషమియాత్, మయాచేయమవశ్యం పతిదర్శన లాల
సా సమాశ్వాసనీయా ఇత్యేవంవిచింత్య తాముపగమ్యాబ్రవీత్,
వైదర్భి భ్రాతుస్తవసఖా సుదేవోనామాహం బ్రాహ్మణః పితు
స్తవ భీమస్య భూపతేర్వచనాత్త్వామన్వేష్టుమిహాగతః, కుశలినౌ
తవపితరౌ, కుశలినశ్చ తే భ్రాతరః, కుశలినౌచాయుష్మంతౌ త
త్రస్థౌ తవదారకౌ, త్వత్కృతే బంధువర్గా గతసత్త్వాఇవాసతే, అ
న్వేష్టారశ్చ బ్రాహ్మణాశ్శతశో మహీం భ్రమంతీతి. తచ్ఛ్రుత్వా ద
మయంతీ తం సుదేవం ప్రత్యభిజ్ఞాయ స్వీయాన్ సుహృదశ్చ క్ర
మేణ తం పృచ్ఛంతీ శోకపీడితా భృశమరోదీత్. తతో రుదతీం
తాం దృష్ట్వా సునందా గత్వా జనయిత్ర్యై జగాద. సాచాగత్య
బ్రాహ్మణేన సహాసంల్లపంతీం దమయంతీం దృష్ట్వా సుదేవమపృచ్ఛ
త్, బ్రాహ్మణ కస్యేయం సుతా, కస్యవాభార్యా, కథంచ జ్ఞాతిభ్యో

భర్తుశ్చవియుక్తా త్వమూచ కథమేవం భూతావిదితేతి. ఏవంత
యా పృష్టస్సుదేవోఽభాషిష్ట, విదర్భాధిపతేర్భీమస్య దమయం
తీతి విశ్వవిశ్రుతాసుతా విశ్వవిఖ్యాతస్య నలస్యభూపతేర్భార్యా,స
నలో ద్యూతే భ్రాత్రాజితో హృతరాజ్యో దమయన్త్యాసహ క్వా
పిగతః, తయోరన్వేషణార్థం భీమేనాదిష్టా ద్విజాః పృథ్వీంచరంతి.
తేష్వహమప్యేకతమో భువంభ్రమన్నిహాగతః మయాచేయం బా
లాత్రసమాసాదితా. అస్త్యస్యాభ్రూమధ్యే సహజఃపద్మసదృశః పి
ప్లుః పితామహేన విభూత్యర్థం నిర్మితః సచాద్యాభ్రచ్ఛన్నశ్చం
ద్రఇవ మలసంవృతస్తిష్ఠతి. అనేన చిహ్నేనానితర సాధారణేయా ఆ
కృత్యాచేయం మయాలక్షితా ఇతి. తచ్ఛ్రుత్వా సునందా సత్వరం
జలమాదాయ తస్యాః పిప్లుచ్ఛాదకం మలమశోధయత్. అపగతే
చమలే తస్యాః పిప్లుశ్చాభ్రవిహాయసి విధురివ వ్యరాజత. పిప్లుం
దృష్ట్వా రాజమాతా దమయంతీం పరిష్వజ్య సుచిరమరోదీత్. ము
హూర్తం తూష్ణీం స్థిత్వా బాష్పగద్గదకంఠా తామబ్రవీత్,
బాలదర్శనే త్వం మమభగిన్యాస్సుతా, మయాతు దశార్ణేషు
పితుగృహే శైశవావస్థాయాం దృష్టా, అతఃకాలవిలంబా ద్విస్మృ
తా అద్యానేనచిహ్నేన ప్రత్యభిజ్ఞాపితా, తత్పుత్రి, యథాతే పితు
గృహాదికం తథైవ మమాపి గృహాదికం జానీహీతి. ఏవం వదంతీం
దమయంతీ ప్రాహ, మాతః త్వద్గృహే అహమేవం విజ్ఞేత్యజ్ఞాయ
మానాపి సదాత్వయా రక్ష్యమాణా సుఖముషితాస్మి కిమత్రైవం
విధాపి విజ్ఞాయమానా, తథాపి చిరవిప్రయుక్తాం మాం పితృగృహ
గమనాయానుమంతుమర్హసి, యతో మే దారకౌ పితృగృహం
ప్రేషితౌ పిత్రామాత్రాచ విరహితౌ శోకార్తౌతిష్ఠతః, తద్యది
మమ ప్రియం కంచిత్కర్తుమిచ్ఛసి తన్మాం విదర్భాన్ ప్రేషయేతి.
తచ్ఛ్రుత్వా సా బాఢమిత్యుక్త్వా పుత్రానుమత్యా దమయంతీం

బలేన మహతా గుప్తాం నరవాహ్యేన యానేన విదర్భాన్ ప్రాస్థా పయత్. దమయంత్యప్యచిరాదేవ విదర్భానయాసీత్. ప్రాప్తాం తాం సుతాం దృష్ట్వా తస్యా మాతా భ్రాతృభిః సహ దుఃఖపీడితా సుచిరం విలలాప. అథ భీమః ప్రీతః సుదేవం బ్రాహ్మణం గ్రామైర్ధనాదినా చాపూజయత్. దమయంతీ తు తాం నిశాం పితృవేశ్మన్య వసత్.

విశ్రాంతా సా మాతుస్సకాశముపగమ్య మాతరమబ్రవీత్, మాతః సత్యమహం బ్రవీమి, యదిమాం జీవంతీమిచ్ఛసి తర్హి నరాధిపస్య నలస్య వల్లభస్యాన్వేషణే యతస్వ, యత్నేన వినా న మే మనసః కామపి ప్రీతిముత్పాదయతీతి. తచ్ఛ్రుత్వా సా రాజ్ఞీ భృశం దుఃఖితా బాష్పపిహితలోచనా నోత్తరం కించిదవోచత్. తద్దృష్ట్వా సర్వమంతఃపురమరుదత్. తతస్సా భీమభూపతిముపేత్యావోచత్, నాథ పతివియుక్తా దమయంతీ పితృవేశ్మన్యపి ప్రీతిం న లభతే, యతః సా బాలా ప్రాక్స్వపుర స్స్వగృహమాగత్య కథంచిదేకాం రజనీం నీత్వా ప్రాతరేవ పతిమనుశోచంతీ లజ్జాం విహాయ స్వయమేవ దయితానయనాయ యతస్వేతి మామవోచత్. తత్రైవ ప్రేష్యాః పుణ్యశ్లోకస్య నలస్య మార్గణే ప్రయుజ్యంతామితి. తచ్ఛ్రుత్వా తథేతి భీమో దిక్షు నైషధం విచేతుం బ్రాహ్మణాన్ ప్రాహిణోత్. తతస్తే బ్రాహ్మణాః ప్రస్థితాః సందేశప్రేప్సయా దమయంతీసకాశమగమన్. దమయంతీ తానవాదీత్, తత్ర తత్ర నగరే జనసంసది యుష్మాభిః పునరేవం వక్తవ్యం, కితవ, సుప్తామనుక్త్వా ప్రియాం విజనే విపినే విసృజ్య తద్వస్త్రార్ధం ఛిత్త్వా క్వ స్థితోఽసి, సా బాలా వస్త్రార్ధసంవృతా శోకేన దహ్యమానా త్వాం ప్రతీక్షమాణా తిష్ఠతి, సతతం రుదత్యాస్తస్యాః ప్రతివచనం బ్రూహి, [illegible] సదా రక్షణీయా [illegible], ప్రాజ్ఞ

కులీనః సానుక్రోశశ్చ భవాన్ మద్భాగ్యక్షయాదేవ విపరీతప్రవృత్తి
ఇతి శంకే, అన్యథా స్వయం పరో ధర్మ ఇతి త్వత్త ఏవాధిగతం సర్వైర్వదసి,
తత్కథం మయి నిర్దయో జాత ఇతి. యస్త్వేతద్వచనం శ్రుత్వా ప్రతి
బ్రూయాత్ సోఽవశ్యం ప్రష్టవ్యః, కోఽసౌ క్వ వర్తత ఇతి. స యద్వదిష్య
తి తదపి మహ్యమావేదనీయమితి. ఏవం దమయంత్యాఽభిహితాస్తే
బ్రాహ్మణా నలం మృగయితుం గతాః పురాణి నగరాణి గ్రామాన్
ఘోషానాశ్రమాంశ్చాన్విష్యంతస్తత్ర తత్ర దమయంత్యోక్తం వ
చశ్శ్రావయంతోఽపి నలమనాసాద్యైవ ప్రతినివృత్తాః.

అథ దీర్ఘేణ కాలేన పర్ణాదో నామ ద్విజో మహీం నిఖిలాం
భ్రాంత్వా విదర్భానభ్యేత్య భైమీమిదమభ్యధాత్, దమయంతి
మయా నైషధం గవేషయమాణేనాయోధ్యాం గత్వా ఆస్థాననికేత
నస్థ ఋతుపర్ణస్తత్రస్థా జనాశ్చ శ్రావితాస్త్వదుక్తం వచః; ఉ
త్తవాక్యతుల్యం తచ్ఛ్రుత్వా తే మౌనమవజగ్మిరే. అంతతో గంతుం
రాజ్ఞానుజ్ఞాతం ప్రస్థితం మామాహూయ కశ్చిదృతుపర్ణస్య పురు
షో హ్రస్వబాహుః సూదరథవిద్యాకుశలః బాహుకో నామ సాశ్రు
లోచనో దీర్ఘం నిశ్వస్య ప్రథమం కుశలం పృష్ట్వా పశ్చాదాచష్ట,
భర్తృవిరహితా విపత్ప్రాప్తా అపి సచ్చారిత్రకవచాః కులస్త్రియ
ఆత్మానమాత్మనా గోపాయంతి. యత్సా రాజ్యభ్రష్టేన శ్రియా హీ
నేన విషమస్థేన విహగాపహృత ప్రావారకేణ ప్రాణయాత్రాం ప్రే
ప్సునా మూఢేన పరిత్యక్తా తత్ర సా న కోపితుమర్హతీతి. తచ్ఛ్రుత్వాఽ
హం సత్వరమిహాగత ఇతి. తదాకర్ణ్యాశ్రుపూర్ణాక్షీ దమయంతీ
క్షణం విచింత్య రహసి మాతరమభ్యేత్య పర్ణాదోక్తం కథయిత్వాఽ
భ్యధాత్, మాతః, నూనం స ఏవ మమ వల్లభ ఇత్యహం ప్రత్యేమి, య
ది మమ ప్రియమిచ్ఛసి, తర్హి త్వత్సకాశం వల్లభానయనాయోద్యమః కార్యః
మమాప్రియమపీదం పిత్రే నావేదనీయం. అహం త్వత్సన్నిధా

సుదేవంద్విజోత్తమం తదానయనాయనియోక్ష్యే, యత్నేనైవాహం బంధుసమీపంసమానీతా, తత్సఏవయాత్వయోధ్యామితః, స తత్రప్రాప్తమాత్రస్తం నృపతిమేవంబ్రవీతు, నలోరాజాక్వాపిగతః తస్యప్రవృత్తిర్నబుధ్యతే తదభ్యాయోపి దమయంతీస్వయంవరం ప్రాతఃప్రవర్తతే తదద్యైవ విదర్భాన్ శీఘ్రంగమ్యతామితి. శ్రుత్వైతద్వార్తాన్స నృపతిరథజ్ఞానినా ఆర్యపుత్రేణ సాకమేకాహేన ధ్రువమిహైష్యతీతి. ఏవందమయంతీమాత్రా సహారహస్సమ్మన్త్ర్య సుదేవమానాయ్య తస్మైపూర్వోక్తమభిధాయ కోసలాన్ ప్రాహిణోత్.

తతస్సుదేవేనగత్వా తథైవాభిహితోరాజా ఋతుపర్ణః సముత్సుకోనలమాహూయ సాదరమబ్రవీత్, బాహుక, అహంరథవిద్యాకోవిదఇతి భవానబ్రవీత్, దమయంత్యాఃపునః స్వయంవరః శ్వోభవితా, అహంతత్స్వయంవరం యాతుమిచ్ఛామి, యదిశక్యం మన్యసే తర్హ్యేకాహేనైవతాం పురీమహం నేతవ్యః; మమతుతత్పురమేకాహేనాఽగమ్యం ప్రతిభాతీతి. నలస్తదాకర్ణ్య దుఃఖవిదీర్ణహృదయస్సమచింతయత్, కిం దమయన్త్యా వియోగాద్విగతసౌహార్దయా నైరాశ్యాత్కదాచిదేవం కృతోభవేత్, యతోఽత్యంతచపల స్త్రీస్వభావః, కిం వాతయామదానయనాయాయంకృత్రిమ ఉపాయో విహితోభవేత్, యతస్సామయిదృఢమనురక్తా పతివ్రతా విశేషతస్సాపత్యాచ, తత్తత్రైవగత్వావేత్స్యామీతి. ఏవం విచింత్యరాజానమవోచత్, రాజన్ ఏకాహేనైవత్వాం విదర్భాన్ ప్రాపయిష్యామీతి. తతస్సనృపాజ్ఞయాఽశ్వశాలాంగత్వా బహుష్వశ్వేషు పుష్టేషుసత్స్వపి కృశాన్దుష్ట లక్షణవర్జితాన్ పృథుప్రోథాన్ తేజోబలయుక్తాంశ్చతురోశ్వాన్ నిపుణంనిరూప్య రథేయోజయితుంబహిరనయత్. తాన్హయాన్దృష్ట్వారాజా బాహుకమబ్రవీత్, బాహుక కిమిదంత్వయాకృతం కథమల్పబలాః కృ

శాఘమేవ హూరథంవహేయుః, కథంవామహాన్తమధ్వానంగచ్ఛే
యురితి. తచ్ఛ్రుత్వానలః ప్రత్యవోచత్, రాజన్ ఏకాహేనైవైతే
అశ్వావిదర్భాన్గన్తుం శక్తాఇతివిదిత్వైవాహమేతానానీతవాన్,
యదిమద్వచనే నప్రత్యయస్తర్హియానన్యాన్ యోగ్యాన్భవాన్
మన్యతే, తాన్దర్శయ రథేయోజయిష్యామీతి. తచ్ఛ్రుత్వా ఋ
తుపర్ణస్తమువోచత్, బాహుక త్వమేవహయతత్త్వజ్ఞః కుశల
శ్చ, యానేవసమర్థాన్మన్యసే తానేవక్షిప్రంరథే సంయోజయేతి.
అథనలస్తానేవవరాశ్వాన్రథేసంయోజ్య సజ్జంరథంరాజ్ఞస్సమీపమ
నయత్. సత్వరోరాజా క్షిప్రమేవరథమారుక్షత్. ఆరూఢేచతస్మిన్
తేహయోత్తమాః పర్యపతన్. నలస్తానశ్వాన్రశ్మిభిస్సంయమ్య సాం
త్వయామాస. తతస్సూతంవార్ష్ణేయమారోప్య స్వయమప్యారు
హ్య తానశ్వాన్సమచోదయత్. తేనచోద్యమానాస్తే తురంగమా
దివ ఖరతురగవిద్వేషాదివాకాశంసముత్పేతుః. వాతాధికరంహసో
వహతస్తాన్వరాశ్వాన్వీక్ష్యయోధ్యాధిపతిః పరంవిస్మయంయయౌ.
వార్ష్ణేయోబాహుకస్య హయతత్త్వజ్ఞతాం తంరథఘోషం తద్ధ
యనిగ్రహాదికంచ విలోక్య విస్మయావిష్టోవ్యచింతయత్, కిమయం
దేవేంద్రసారథిర్మాతలిః, కింవాతురగతత్త్వజ్ఞో గృహీతమాను
షశరీరశ్శాలిహోత్రోవా, అహోస్విదస్తత్స్వామీనలస్సమాయా
తః, యతోయాంవిద్యాంనలోవేత్తి బాహుకోపితాంవేత్తి, నలస్య
యాదృశీవయోవస్థా బాహుకేపితాంలక్షయే; యద్యప్యస్మిన్ బా
హుకేవిజ్ఞానేనవయసాచ నలతులనావిద్యతే, తథాపిరూపేవిపర్య
యాన్నాయంనలః కింతుతత్సదృశఃకోపీతి.

సరథోనదీస్సరాంసిపర్వతాన్వనానినగరాణిచ గరుత్మానివాచి
రేణైవాతిచక్రామ. ఏవంప్రయాతిరథే రాజాఋతుపర్ణః స్వోత్త
రీయమధోభ్రష్టందృష్ట్వా నలమబ్రవీత్, బాహుక క్షణంనిగృహాణ

ష్వహయాన్ యావద్వార్ష్ణేయో మే భ్రష్టం పటమానయతీతి.
తచ్ఛ్రుత్వా నలస్తం ప్రత్యువాచ, రాజన్ దూరే పతితస్త్వదీయః పట
భ్రష్టః, సాంప్రతం తస్మాత్ప్రదేశాత్ యోజనపరిమితోఽధ్వాఽతిక్రాన్తః, న
తన్నాహర్తుం శక్యత ఇతి. తతస్తస్యాం వనభూమౌ గతోఽపి స్థితో నృపతిః ఫల
వన్తం విభీతకవృక్షం దృష్ట్వా నలమువాచ, బాహుక తవేయం విస్మ
యకారిణీ విద్యా మయాపి విదితా, జానీహి మమాపి సంఖ్యాజ్ఞానం, స
హి సర్వః సర్వం జానాతి, న చైకస్మిన్ పురుషే జ్ఞానస్య పరినిష్ఠాస్తి,
అగ్రే యోఽయం విభీతకస్తస్య పర్ణాశ్చ తే తస్య ఫలపర్ణానాం సంఖ్యాం
దృష్ట్వైవ జ్ఞాత్వా వక్తుం శక్నుయామితి. తచ్ఛ్రుత్వా బాహుకో రథమ
వస్థాప్య రాజానమబ్రవీత్, రాజన్నత్ర మే సంశయః తదహం ప్రత్యక్షీ
కర్తుమిచ్ఛామి, అహమస్య ద్వే శాఖే శాతయిష్యే, తయోః ఫలపర్ణా
నాం సంఖ్యా భవతోచ్యతాం, అహం గణయిత్వా పశ్యామి, తావద్వా
ర్ష్ణేయో వాజినాం రశ్మీన్ యచ్ఛత్వితి. తతో నాయం కాలో విలంబి
తుం పశ్చాద్గమిష్యసీతి రాజ్ఞాభిహితో బాహుకస్తమబ్రవీత్, రా
జన్ ప్రతీక్షస్వ క్షణం అహం త్వామస్మిన్నని శాముఖే విదర్భాన్
ప్రాపయామి, యది భవాన్ కాలహరణాత్ సన్త్వరతే తర్హి యా
హి సారథినా వార్ష్ణేయేన సహ, కిన్తు సుసంఖ్యాః అహం యాస్యామీతి.
తచ్ఛ్రుత్వా రాజా నలం సాంత్వయన్నబ్రవీత్, బాహుక లోకేనా
న్యస్త్వత్సదృశో యన్తా అతస్త్వత్సహాయేనైవ మయా విదర్భా
గన్తవ్యాః, న తస్యాన్తరాయం కర్తుమర్హసి. తదహమస్యాం శా
ఖాయాం విద్యమానానాం ఫలపత్రాణాం సంఖ్యాం వదామి, తాం
సత్వరం గణయిత్వా జానీహీతి. ఏవముక్త్వా తేషాం సంఖ్యామవో
చత్. తచ్ఛ్రుత్వా నలస్తూర్ణం రథాదవతీర్య తాం శాఖాం శా
తయిత్వా తస్యాం రాజ్ఞా యావన్త్యభిహితాని తావన్త్యేవ ఫలప
త్రాణి గణనయా బుద్ధ్వా భృశం విస్మితః. విస్మయావిష్టో రాజా-

జిగాయ. బాహుకః పరికలయన్ సంఖ్యావిశారదం విద్ధి, కింతు అ శ్వహృదయమజ్ఞమపి, గమనవిషయమనుపశ్యంతే, తత్తూర్ణమశ్వాన్ చోదయామి. అథ బాహుకస్తమువాచ, నృపవర దేహిమహ్యమిమామక్షవిద్యాం, మత్తోఽశ్వవిద్యాం గృహాణేతి. తచ్ఛ్రుత్వా రాజా కార్యగౌరవాత్ హయజ్ఞానలోభాచ్చ తథేత్యుక్త్వాఽక్షవిద్యాం తస్మాయదాత్, తస్మాదశ్వవిద్యాం జగ్రాహ. ॥ తతః ప్రాప్తాక్షవిద్యస్య బాహుకస్య శరీరాత్ కర్కోటకవిషజ్వాలామూర్ఛితః కలిర్నిరగాత్. ప్రత్యక్షవిగ్రహం తం దృష్ట్వా కుపితో నైషధస్తం శప్తుం యదా దైచ్ఛత్, తావత్తం దృష్ట్వాభీతః కలిః కంపమానః కృతాంజలి స్తమువాచ, క్షోణీపతే క్షమస్వ ఇమం మమాపరాధం కోపం సంయచ్ఛ, పూర్వమేవ కుపితయా దమయంత్యా శప్తోఽస్మి, తథా మహాత్మనా తీవ్రేణ కార్కోటకవిషాగ్నినా చ సతతం దహ్యమానస్త్వయి సదుఃఖ ఏవ న్యవసం, తస్మాన్మా శాప్సీః, అద్యప్రభృతి యే త్వాం కీర్తయిష్యంతి తేషాం కదాచిదపి మత్కృతమశుభం నభవిష్యతీతి. ఏవం వాదినం కలిం కృపాళుర్నలో నాశపత్. తతో భీతః కలిర్నైషధస్యాదృశ్యః సత్వరం విభీతకం ప్రావిశత్. తదాప్రభృతి స విభీతకః కలిసంశ్రయాదప్రశస్తః సంవృత్తః. తతః కలిముక్తో నలః ప్రసన్నహృదయస్తైస్సాముదావయుక్తః స్యందనమారుహ్య పునరపి పరార్ధ్యాన్ ప్రత్యశ్వానచోదయత్. అతిక్రాంతే నలే, కలిరపి నిజనిలయం ప్రతిపలాయిష్ట.

అథ నలస్సర్వాదిశో రథఘోషేణ నాదయన్ తస్మిన్నేవాహని సాయాహ్నే సహ రాజ్ఞా కుండినపురం ప్రావిశత్. తం రథనిర్ఘోషం తత్రస్థా నలాశ్వాః శ్రుత్వా పురా నలస్య రథో యథా తథాఽహృష్యన్త. బలాగమే సమతో జలధరస్యేవ తద్రథస్య స్వనం శ్రుత్వా ప్రాసాదస్థాశ్శిఖినః ఆలానస్థా వారణాశ్చ మేఘస్వనం మత్వా ఉన్ముఖాహ

మేఘానుప్రణేదుః. పురాంతే రథం వాహయతి, యాప్యశో రథఘోష శ్శ్రుతః తాదృశం విచిత్రం రథనిర్ఘోషం శ్రుత్వా దమయంతీ నలాగమం సంభావ్య మనస్యచింతయత్, రథస్వనేన దిశః పూరయన్నేష నలో వల్లభో మామాహ్లాదయతే, యదితం గుణమణినికరసరసిధిం నలం న పశ్యామి, యది చాయం మద్విలోచనశీతమయూఖో మాం నోపగచ్ఛతి, యది చైతస్య త్రిభువనప్రఖ్యాత పరాక్రమస్య వీరస్య సుఖస్పర్శం బాహ్వోరంతరమద్య న ప్రవిశామి, తన్నూనం వినజ్‌క్ష్యామి. నాహం స్మరామి తదుక్తం కించిదప్యప్రియమనృతం నీరసం వా వచః, నాపి కస్యాపి కృతఘ్నతముపకారం. కించ క్షమావాన్ ప్రియదర్శనః ప్రియవాదీ వదాన్యః సకలాహితమర్దనశ్చ స మమ వల్లభః, ఏతాదృశేన ప్రియేణ వియుక్తాయా మమ హృదయం శోకాద్విదీర్ణమివ ఇతి. ఏవం విలపంతీ సా నష్టసంజ్ఞేవ నిశ్చేష్టా క్షణమవస్థాయ నైషధదిదృక్షయా మహాంతం ప్రాసాదమారుహ్య మధ్యమకక్ష్యాయాం స్థిత్వా గవాక్షమార్గేణ పురతో నస్థితం రథం రథావతీర్ణం మహీపాలమృతుపర్ణం బాహుకం వార్ష్ణేయం చ దదర్శ. అథ ఋతుపర్ణో రాజా రథాదవతీర్య మహారాజం భీమం ద్రష్టుమగచ్ఛత్. అకస్మాత్ప్రాప్తం శ్రీమంతమృతుపర్ణం దృష్ట్వా అజ్ఞాతదమయంతీకపటలీలయా స్వసుతార్థం సమాగతమజానన్ స్వాగతోక్తిపురస్సరం కుశలం పృష్ట్వా అన్యోక్త్యా చాగమనకారణమపృచ్ఛత్. తచ్ఛ్రుత్వా బుద్ధిమానృతుపర్ణో రాజ్ఞాం రాజపుత్రాణాం బ్రాహ్మణానాం వా సమాగమం స్వయంవరసూచకం కిమప్యదృష్ట్వా బ్రాహ్మణేన విప్రలబ్ధోఽస్మీతి మనసి విచింత్య, భవంతమభివాదయితుమాగతోఽస్మీత్యవోచత్. తచ్ఛ్రుత్వా భూపతిర్భీమః స్మయమానో మనస్యచింతయత్, శతయోజనాధికమధ్వానమతిక్రమ్యాయమిహాగతః, అత్యల్పమనేనాగమనకారణం నిర్దిష్టం,

ఇయమ్మాం రాగమనస్య నైతత్కారణం భవేత్, భవతు పశ్చాత్ జ్ఞా
స్యామీతి విచింత్య, శ్రాంతో భవాన్ విశ్రామ్యతు, ఇత్యుక్త్వా
తం వ్యసర్జయత్. భీమసేనసత్కృతః సపార్థివః ప్రేష్యైస్సుందర
మందిరమనీయత. బాహుకోప్యశ్వాన్ విశ్రమయ్య యథాశా
స్త్రం తానుపచర్య రథోపస్థేసముపావిశత్.

దమయంతీతు తథావిరూపం బాహుకమృతుపర్ణ వార్ష్ణే
యావచ కేవలం విలోక్య శోకపీడితా వ్యచింతయత్, కస్యైష రథ
ఘోషః యోనలస్యేవాసీత్, నాహమత్ర నలం విలోకయామి.
కింవా యానలేన శిక్షితావిద్యా సా వార్ష్ణేయేనాపి శిక్షితాభ
వేత్, అహోస్విన్నలఇవ ఋతుపర్ణోపి రథవిజ్ఞానకుశలః, కింవా
యః కృష్ణవర్ణో హ్రస్వబాహుర్విరూపో రథోపస్థే సారథిరివోపవి
ష్టస్తిష్ఠతి, సఏవ నలఇవాశ్వవిద్యాకుశలః, యతోరథస్వనో నల
స్యేవ లక్షితః; అథవా నిగూహిత నిజరూపో నలఏవాయం, య
తోస్య దర్శనేన మమమనస్తుష్టిర్హృదయనిర్వృతిశ్చభవతీతి.
ఏవమాదివిచింత్య కేశినీంనామదూతీమాహూయావదత్, కేశిని
త్వం గత్వా జానీహి యోయంహ్రస్వబాహుర్వికృతో రథేసముప
విష్టస్తిష్ఠతి సకఇతి, బ్రూహిచ తస్యపురతః పునస్తద్వాక్యం యత్ప
ర్ణాదేన పూర్వముక్తం, యత్తస్య ప్రతివాక్యమనేనోక్తం తద
ప్యస్య తన్ముఖాచ్ఛ్రుత్వేతి. సాదూతీ గత్వా కుశలప్రశ్నానంత
రం బాహుకమువోచత్, నరోత్తమ దమయంతీజ్ఞాతుమిచ్ఛతి కదా
యూయంప్రస్థితాః కిమర్థమిహాగతా ఇతి. బాహుకస్తాంప్రత్య
వోచత్, ద్వితీయో దమయంత్యాః స్వయంవరః శ్వోభవితేతి ద్వి
జముఖాచ్ఛ్రుత్వా కోసలాధిపతిః స్వనగరాత్ప్రస్థాయ ప్రతి
దినం శతయోజనగామిభిర్హయైర్యోత్త్రైస్సాయమిహాగతఇతి.
యోయంతృతీయః సకః? త్వంచకః కథంచేదంకర్మ త్వయా

ప్రాప్తమితి తయాపునఃపృష్టో బాహుకఃప్రాహ, యోయంతృతీయః సపుణ్యశ్లోకస్య నలస్యవార్ష్ణేయఇతి విశ్రుతఃసూతః, సనలేవిద్రుతే, ఋతుపర్ణముపాశ్రితః. అహమపి కుశలస్సూదాశ్వవిద్యాయామృతుపర్ణేన స్వయంవృతః సూదత్వేసూతత్వేచ ప్రతిష్ఠాపిత ఇతి. సాపునస్తమపృచ్ఛత్, బాహుక అపివార్ష్ణేయోజానాతి క్వనలోగతఇతి, యతస్తేన త్వం కథితోభవేరితి. సప్రత్యవోచత్, పుత్రావిహైవనిక్షిప్య నలఃక్వాపిగతః, నైవవార్ష్ణేయస్తంజానాతి నవాన్యః, యదసావస్మిఁల్లోకే నష్టరూపో గూఢశ్చరతి, నవా నలింగైః స్వైర్జ్ఞాతుంశక్యః, నలఏవాత్మానంవేత్తీతి. సాభూయోప్యపృచ్ఛత్, బాహుక యోసౌ బ్రాహ్మణః ప్రథమమయోధ్యామాగతః తేనోక్తస్య కస్యాశ్చిదబలాయా విప్రయుక్తాయా వాక్యస్య త్వయాయత్ ప్రతివచనందత్తం తత్పునరపి భవాన్కథయతు, యత్త్వన్ముఖాదేవ పునరపి దమయంతీ శ్రోతుమిచ్ఛతీతి. తచ్ఛ్రుత్వా నలోభృశమవ్యథిష్ట, తస్యలోచనే అశ్రుపూర్ణేబభూవతుః, సదుఃఖం నిగృహ్య బాష్పగద్గదయాగిరా పూర్వోక్తమేవ ప్రతివచనమవోచత్. సతత్ బ్రువాణో బాష్పంరోద్ధుమశక్నువన్నుచ్చైర్నిస్వనముంచత్. తతఃకేశినీ గత్వా దమయంత్యై తదుక్తంసర్వం హృదయవ్యథాశ్రుపాతాదికంచ న్యవేదయత్.

తచ్ఛ్రుత్వా బాహుకంనలం సంభావయంతీ దమయంతీ కేశినీముపాదిశత్, కేశిని భూయస్త్వంగచ్ఛ పరీక్షస్వ, తత్సమీపస్థా కిమప్యబ్రువాణా తస్యచరితాని జానీహి, యాచితయాపి తస్మై జలంన దేయం నవాగ్నిః, జలమగ్నించవినా సకథంపచతీతిలక్షయ. యచ్చాన్యత్ ద్రక్ష్యసి తత్సర్వం మహ్యమావేదనీయమితి. ఏవంతయాభిహితా కేశినీ పునరపి నలసమీపంగత్వా తస్యాఖిలాని చేష్టితాని వీక్ష్య దమయంతీముపేత్యావోచత్, భర్తృదారికే బాహుకః స్థ

లఘూనిసద్వారాదిషు మయావిలోకితః, నమయా కుత్రాపి తథా
విధః పురుషో దృష్టపూర్వః శ్రుతపూర్వోవా, సహ్రస్వం ద్వారమా
సాద్య నవినమతి, కింతు ఆసన్నంతం దృష్ట్వా తదేవద్వారముత్సర్పతి,
సంకుచితం ద్వారం విశాలంభవతి. కించ ఋతుపర్ణార్థం రా
జ్ఞా పశుసంబంధిమాంసం ప్రేషితం, తత్ క్షాళనార్థం బహిర్గత
స్య తస్య వీక్షణమాత్రాదేవ బహిస్థాపితా జలరహితాః కుమ్భా
జలపూర్ణాబభూవుః. తతస్తేనపాకార్థం చుల్ల్యామింధనాని నిక్షి
ప్తాని, నిక్షేపమాత్రాదేవ తేష్వగ్నిరుదభూత్. తదేతాన్యద్భు
తాని మయాదృష్టాని. కించాన్యదప్యాశ్చర్యం మయాలక్షితం, య
దగ్నిస్పర్శేన్నాసౌ దహ్యతే. కించ పుష్పాణి తస్యపాణిభ్యాంమృ
ద్యమానాన్యపి యథాపూర్వం భూయః సుగంధీని వికసితాన్యేవ
బభూవుః. విస్మయనీయాన్యేతాని దృష్ట్వా విస్మయాపన్నాహమి
హాగతేతి. సాతు తచ్ఛ్రుత్వా చేష్టాపరిభావాదినా నలమేవప్రా
ప్తమమన్యత. తథాప్యాకారవైపరీత్యాత్సందిహానా సాపునః కేశి
నీమాదిశత్, పునస్తదంతికం గత్వా తేనసంస్కృతంమాంసం కించి
దాహరేతి. తథైవ తయాగత్వా ఆనీతముష్ణంమాంసం ప్రాశ్య
ప్రాగసకృదాస్వాదితనలసంస్కృతాఽమిషా దమయంతీ బాహుకం
నలం నిశ్చిత్య పునరేకవారంపరీక్షిష్యే ఇత్యాలోచ్య భ్రాత్రాసమ
మింద్రసేనాం కేశిన్యాసహ బాహుకాంతికం ప్రైషయత్. బా
హుకస్తు సుతౌదృష్ట్వా సత్వరం తావంకమారోప్య పరిష్వజ్య బద్ధ
ధారమశ్రూణిముంచంశ్చిరం తూష్ణీమరుదత్. అథాఽసకృన్మయా
ఆత్మనోవికారో దర్శితఇతి విలక్షోనలస్సహసా సుతావంకాదవ
రోప్య కేశినీమవదత్, ఈదృశావేవ మమబాలకౌ మాతామహ
గృహే తిష్ఠతః, అద్యైతయోర్దర్శనాత్తయోః స్మరణేన మమ
దుఃఖముత్పన్నం, సతతం మత్సమీపమాయాంతీం త్వాం జనఃశం

కేత తద్గచ్ఛేతి. తతః కేశినీ శిశుభ్యాం సహాగత్య దమయంత్యై తత్సర్వమశంసత్.

అథ దమయంతీ మాతుస్సమీపం గత్వా తామవాదీత్, మాతః, నలశంకయా మయా కేశిన్యా బాహుకో బహుశః పరీక్షితః, స నల ఏవేతి మే నిశ్చయః, కింతు రూపే పరం సంశయో౽స్తి తత్స్వయమేవాహం వేదితుమిచ్ఛామి; తస్మాత్స ఏవ వాత్ర ప్రవేశ్యతాం అథవా మాం వా తత్ర గంతుమనుజానీహీతి. ఏవం సుతయా౽భిహితా దేవీ భీమాయ స్వభర్త్రే దుహితుస్తమభిప్రాయం న్యవేదయత్. సో౽పి విచింత్య బాహుకమంతఃపురం ప్రవేష్టుమన్వజానాత్. ఏవం పిత్రా మాత్రా చానుజ్ఞాతా సా బాహుకం స్వప్రతిశ్రయం ప్రావేశయత్. దమయంత్యా దర్శనమాత్రేణ సముత్పన్నదుస్సహదుఃఖో బాహుకస్సహసా సాశ్రులోచనో బభూవ. తథావిధం తం విలోక్య దమయంతీ తీవ్రశోకసమావిష్టా చేలాంచలేన ముఖం పిధాయ రోదితుమారభత. తతః కాషాయవసనా, మలావృతగాత్రీ, జటిలా విరహపాండుకపోల పతితాలకా, సా బాష్పగద్గదకంఠా, బాహుకమబ్రవీత్, బాహుక అపి దృష్టశ్శ్రుతో వా త్వయా కశ్చిత్పురుషో నలాదన్యః యః ప్రియాం శ్రమమోహితాం విజనవిపినే సుప్తామనాగస ముత్సృజ్య గతః, బాల్యాత్ప్రభృతి కిం తస్య మహీపతేరపరాద్ధం మయా, యేన స మహాత్మా మాం నిద్రార్దితాం కాననే త్యక్త్వా గతః. పూర్వం యః సాక్షాదాగతానింద్రాదీనపహాయ యయా తత్సమక్షం వృతః స కథం సానురాగాం సపుత్రాం తాం మాం త్యక్త్వా గత ఇతి. ఏవం బ్రువతీ దమయంతీ బాష్పరుద్ధకంఠా వక్తుమసమర్థా పునర్భృశం రురోద. తథావిధాం తాం దృష్ట్వా సాశ్రులోచనో బాహుకో౽బ్రవీత్, భీరు మామేవ నలమవేహి, యత్త్వామత్యజం తన్నాహం స్వయమేవ బుద్ధిపూర్వకం కృతవాన్, కిం

తుపాపీయాన్ కలిః కారితవాన్. సత్వయా వనస్థయా శోచంత్యా శప్తః శాపదహనదహ్యమానో మచ్ఛరీరేవసన్ మమవ్యవసాయేన పూర్వతపసా చ నిర్జితః పాపో మాం విముచ్యగతః, తతోఽహం త్వదర్థమిహాగతః, నహి మమాన్యత్ ప్రయోజనం, తన్నాస్త్యత్ర మమాపరాధః కియానపి; కింతు బ్రూహి కా వా నారీ త్వమివానురక్తం భర్తారముత్సృజ్యాఽన్యం పతిం వృణుయాత్, యత్ భైమీ స్వైరవృత్తా ఆత్మనోఽనురూపమన్యం పతిం వరయిష్యతీతి బ్రువాణా దూతాః పృథ్వీపతి శాసనాత్పృథ్వీం కృత్స్నాం చరంతీతి. తచ్ఛ్రుత్వా భయకంపితా దమయంతీ ప్రాంజలిరేవమభాషత, కల్యాణ, నమాం దోషేణ శంకితుమర్హసి, త్వదభిజ్ఞానార్థం మదుక్తాని తాని వాక్యాని బ్రువాణా బ్రాహ్మణాః సర్వతో గతాః, తేషు పర్ణాదో నామ బ్రాహ్మణః అయోధ్యాయాం ఋతుపర్ణసన్నిధౌ తాని వాక్యాన్యవోచత్. తతస్తేషాం వాక్యానాం త్వదుక్తే ప్రతివాక్యే తేనాహృతే, త్వదృతే న కోప్యన్యః శక్త ఏకేనాహ్నా యోజన శతమధ్వానమశ్వైర్గన్తుమితి త్వదానయనాయ మయాయముపాయః కృతః, నాయం పితే భీమాయాప్యావేదితః. స్పృశేయం తవైతౌ పాదౌ నాహం దుష్కృతం కించిన్మనసాప్యాచరమ్. యద్యహం మనసాపి పాపమాచరేయం, తర్హ్యేతే భూతసాక్షిణః సదాగతిస్తిగ్మాంశుశ్చంద్రమాశ్చైత్యేతే మమ ప్రాణమోక్షణం కుర్యుః, బ్రువంత్వేతే దేవాః ఇదం మదుక్తం సత్యం న వేతి. ఏవముక్తవత్యాం తస్యాం, అంతరిక్షవర్తీ వాయురభాషత, రాజన్, నైషా కృతవతీ పాపమల్పమపి, సత్యమహం బ్రవీమి, ఏనయా దమయంత్యా స్ఫీతః శీలనిధిః సురక్షితః, సాక్షిణో రక్షిణశ్చాస్యా వయం, త్వదానయనాయైవానయాయముపాయో విహితః, నాత్ర త్వయాశంకా కార్యా, తత్సంగచ్ఛస్వ నిర్దోషయా ప్రియయాఽనయా సహేతి. ఏవమభిహితవతి పవనే పుష్పవృష్టిరంతరి

...దుభిరనదత్, తదద్భుతం దృష్ట్వా విగతాశం కేత తద్గచ్ఛేతి. కటకదత్తయోరజస్రో ర్వస్త్రయో రేకంపరిధాయా ర్యమశంసత్. కృత్యచ స్వంరుచిరంరూపం ప్రత్యపద్యత. నలమవాప్త

ఆదరరూపం దృష్ట్వా దమయంతీ, హా! మమప్రాణనాథేతిబ్రువతః సరభసం ప్రధావ్యదృఢంత మాలింగ్యఉచ్చైః ప్రాక్రోశత్. నలో పి యథాపూర్వం భ్రాజమానో భైమీం సస్వజే. సాపినలోరసిముఖం విన్యస్యతంపశ్యంతీ శోకవికలా చిరాద్దృష్టో సీతిదీర్ఘం నిశశ్వాస. నలోపిమలలిప్తాంగీం తన్వంగీంతాం పరిష్వజ్యసుచిరం దుఃఖ పరిప్లుత స్తస్థౌ. తతఃసర్వంవృత్తాంతం వైదర్భీజననీభీమాయాకథయత్. భీమస్తాం ప్రత్యవాదీత్, అహంకృతశౌచం సాధ్వలంకృతం సుఖోషితం దమయంత్యాసహితం నలం శ్వోద్రక్ష్యామీతి. తతస్తౌ ముదితౌదంపతీవియోగాత్ప్రభృతి కృతానిస్వస్వచేష్టితాని పరస్పరం కథయంతావేవ తాంనిశాంనిన్యతుః.

ప్రాతశ్చనలః స్నాతః స్వలంకృతోదమయంత్యా స్నాతాలం కృతయా సహగత్వాశ్వశురమభ్యవందత. భీమభూపతిఃప్రహృష్ట స్తం యథావదభ్యర్చ్యాభ్యనందత్. అథనగరేనలదర్శనేన హృష్టానాం జనానాంప్రహర్షజః స్వనః సుమహానభూత్. పతాకాభిర్మాలా తోరణాదిభిర్నగర మశోభత. రాజమార్గాః సుసిక్త సమ్మృష్టాః. పౌరాణాంద్వారిద్వారి కపిశఫలభృతోరంభాస్తంభా నిబద్ధాః. సర్వాణిదైవతాన్యభ్యర్చితాని. వీణావేణుమృదంగాది వివిధ వాద్యఘోషైః నగరంసర్వత్రపూరితం. ఋతుపర్ణోరాజానలం దమయంత్యా సంగతంశ్రుత్వా భృశమహృష్యత్. సనలమానాయ్య క్షమయమానః, రాజన్, భవాన్దిష్ట్యాదారైఃస్వైః సమేత ఇత్యభినంద్యావోచత్, రాజన్, జానేమద్గృహే అజ్ఞాతనిజస్వరూపం వసత స్తవమమా కించిదప్యపరాద్ధమితి. యదికదాచిదజ్ఞానేన య

త్కించిద్విప్రియం కృతమపి తత్క్షంతుమర్హసీతి. తే... శోచంత్యాశ
స్తంప్రత్యువోచత్, నరాధిప, నమేత్వంస్వల్పమప్యపరాధ...వసాయేన
నసి. కదాచిత్ కృతేపి తస్మిన్నమేకోపః, యతఃక్షంతవ్య... హంత్వద
యా; కించయథామద్గృహే తథైవత్వద్గృహే సుఖముషితోస్మి... త్రి
ఏవమభిహితో ఋతుపర్ణః స్వనగరమయాసీత్.

గతేతస్మిన్ నలోనదీర్ఘంకాలం కుండినేనగరేన్యవసత్. స
మాసమాత్రముషిత్వా భీమమామంత్ర్యాల్ప పరివారోరథేనైకేన
పురాత్తస్మాన్నిషధాన్ ప్రతిజగామ. తతఃసహసైవనిషధాన్ ప్ర
విశ్యపుష్కర మాసాద్యావోచత్, పుష్కరపునర్దీవ్యావ య
న్మయాబహువిత్తమర్జితమస్తి. మమచ దమయంతీ అర్జితంధ
నంచేత్యేతత్సర్వం పణః, తవతుసరాజ్యం సపరిచ్ఛదంజీవితం ప్రతిప
ణః; యదిత్వంద్యూతంనేచ్ఛసి, తర్హ్యావయోర్యుద్ధం ప్రవర్త
తాం, యేన కేనాప్యుపాయేన వంశభోజ్యం రాజ్యమర్జితవ్యమితిహి
వృద్ధానాం శాసనం. తత్ ద్వయోరేకతరేబుద్ధిః క్రియతామితి. త
చ్ఛ్రుత్వాపురేవ ధ్రువమాత్మజయం మన్వానః పుష్కరస్సోపహా
సం నలమవదత్, రాజన్ దిష్ట్యాత్వయావిత్తమర్జితం, దిష్ట్యా
చదమయంత్యా దుష్కృతమద్యక్షయంగతం, యద్ధనేనానేన సహ
జితా వస్త్రభూషణాద్యలంకృతా దమయంతీమాముపస్థాస్యతే, సా
హిమమహృదిసదాతిష్ఠతి, తత్తామద్యజిత్వా కృతకృత్యోభవామీతి.
తచ్ఛ్రుత్వాకోపారుణితనయనోనలస్తమభాషత, కింవృథాజల్పసి,
జిత్వావ్యాహరేతి. తతఃపుష్కరస్య నలస్యచ ద్యూతంప్రావర్తత.
తతోనలేనపుష్కరః రాజ్యరత్నకోశాదిభిస్సహపరాజితో బభూవ.
పుష్కరంజిత్వానలోహ సన్నువాచ, రాజాపశద సమగ్రమిదంరా
జ్యం నిష్కంటకం మయార్జితం, వైదర్భీతుత్వయావీక్షితుమపినశ
క్యా, తస్యాస్త్వం సపరివారస్సాంప్రతం దాసస్సంవృత్తః. కించ